

De wijziging van IFRS inzake pensioenen en de werkelijke invloed daarvan op de jaarrekening

Coen Arnold, Gerard van Santen en Adinda Ossenblok

SAMENVATTING In deze bijdrage worden de *werkelijke* gevolgen beschreven die de wijzigingen van de nieuwe IAS 19R 'Employee Benefits' (ingangsdatum 2013) in IFRS-jaarrekeningen hebben gehad. Het is een vervolg op ons artikel in 'Het Jaar 2011 Verslagen' (2012), waarin wij de *verwachte* gevolgen aangaven. Geconcludeerd wordt dat de grootste invloed van IAS 19R op het eigen vermogen de afschaffing van de 'corridor'-methode betreft. De wijziging in de berekening van nettofinancieringslasten bleek voor het resultaat de belangrijkste factor te zijn. Beiden zijn een bevestiging van onze verwachtingen hieromtrent in HJV 2011. De werkelijke effecten over 2012 bleken echter wel aanzienlijk groter dan onze verwachting hiervan op basis van de jaarrekening 2011. Dit komt vooral door significante actuariële verliezen die zijn geleden over 2012 als gevolg van dalende rentes, langere levensverwachtingen en slechte beleggingsrendementen. Gezien de geconstateerde diversiteit, achten wij het wenselijk dat de IASB consistentie voorschrijft inzake de presentatie van de nettofinancieringslasten. Verder hebben wij vastgesteld dat de toelichting bij met name Eurostoxx-ondernemingen op onderdelen verbetering behoeft. Tot slot wordt geconcludeerd dat de nieuwe bepalingen inzake een limiet in werkgeversbijdrage en de verwerking van werknemersbijdragen een (zeer) beperkte invloed lijken te hebben gehad op de jaarrekening 2013.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Opstellers, gebruikers en controleurs van jaarrekeningen kunnen dit artikel gebruiken om inzicht te krijgen in de impact van de nieuwe IAS 19R inzake toegezegd-pensioenregelingen op het resultaat, het eigen vermogen en de toelichting. Zij kunnen de invloed van IAS 19R op het terrein van toegezegd-pensioenregelingen op de door hen opgestelde, gebruikte en gecontroleerde jaarrekening vergelijken met de 50 ondernemingen van de Eurostoxx en de 25 ondernemingen van de AEX en waar nodig verbeteringen aanbrengen in de toelichting.

1 Inleiding

De grote maatschappelijke belangstelling voor pensioenen in de jaarrekening en de nieuwe pensioenstandaard IAS 19R, van toepassing op verslagperioden die aanvangen op of na 1 januari 2013, was de aanleiding voor

ons eerdere artikel in HJV 2011. In HJV 2011 zijn de *verwachte* gevolgen van de wijzigingen in IAS 19R voor de verslaggeving van pensioenen in de jaarrekening in kaart gebracht. Voor een inschatting van de verwachte gevolgen van IAS 19R werd gebruik gemaakt van jaarrekeningen over het boekjaar 2011, omdat het cumulatief effect van de overgang naar IAS 19R in het openingsvermogen van het vergelijkend boekjaar (veelal 1 januari 2012, oftewel eindstand 2011) diende te worden verwerkt. Wij concludeerden dat de nieuwe IAS 19R naar verwachting een forse impact op het resultaat en solvabiliteit van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen met toegezegd-pensioenregelingen ('DB'-regelingen) zou hebben.

Deze bijdrage is het vervolg op HJV 2011. Het doel is primair om verslag te doen van onderzoek naar de *werkelijke* gevolgen (kwantitatief en kwalitatief) die de wijzigingen van IAS 19R in de jaarrekeningen van IFRS-toepassende ondernemingen in de Europese Unie en in Nederland hebben gehad. Zo kan verder worden aangegeven in hoeverre de werkelijke impact overeenkomt met de in HJV 2011 onderzochte verwachte impact, en in geval van verschillen wat de mogelijke verklaring daarvan zou kunnen zijn.

In HJV 2011 zijn de jaarrekeningen 2011 van de 50 EU-ondernemingen van de Eurostoxx en de 25 Nederlandse ondernemingen van de AEX onderzocht. De onderzoekspopulatie in deze bijdrage bestaat uit dezelfde ondernemingen als die van HJV 2011, ongeacht of deze ondernemingen eind 2013 nog in de Eurostoxx respectievelijk AEX waren opgenomen. In de onderzoekspopulatie zijn sinds 2012 nieuw in de Eurostoxx respectievelijk AEX opgenomen ondernemingen niet opgenomen. Het onderzoeken van de jaarrekeningen van dezelfde ondernemingen als in HJV 2011 geeft de mogelijkheid een vergelijking (per onderneming) van de verwachte resultaten en de werkelijke gevolgen te maken. In bijlage 1 is de lijst met onderzochte ondernemingen opgenomen.

Dit artikel volgt in hoge mate dezelfde opzet als HJV 2011. Vorenstaande betekent dat achtereenvolgens worden behandeld het effect van IAS 19R op het aantal classificaties van toegezegd-pensioenregelingen (waaronder bedrijfstakpensioenfondsen) in vergelijking tot de periode voor de invoering van IAS 19R (paragraaf 2), de wijziging in de verwerking van actuariële resultaten (paragraaf 3), de wijziging van de verwerking van lasten over verstreken diensttijd (paragraaf 4), de wijziging in de basis voor de berekening van de financieringskosten (paragraaf 5) en het totale effect van IAS 19R op het eigen vermogen en resultaat (nieuwe paragraaf 6). In paragraaf 7 wordt ingegaan op de wijziging van presentatie en toelichting, waarin nieuw is opgenomen een analyse van de naleving en inhoud van de door IAS 19R vereiste nieuwe toelichtingen. Paragraaf 8 behandelt enkele andere in de Nederlandse pensioencontext mogelijk relevante wijzigingen, zoals die in de verwerking van werknemersbijdragen en de verwerking van de limitering van de werkgeversbijdragen. Voor zover uit HJV 2011 is gebleken dat een kwantitatief effect beperkt was en/of niet te bepalen, is het onderwerp in dit artikel vervallen, zoals het effect van het activaplafond.

In HJV 2011 zijn de wijzigingen van de nieuwe IAS 19R uitgebreid beschreven en deze worden in dit artikel derhalve niet uitputtend herhaald. Wel worden recente ontwikkelingen inzake IAS 19R, zoals de in 2013 aangepaste 'Handreiking voor de toepassing van IAS 19R in de Nederlandse pensioensituatie' van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ-Uiting 2013-9) en de 'Amendments to IAS 19: Defined Benefit Plans: Employee Contributions' behandeld in dit artikel.

2 Wijziging in de classificatiebepalingen van pensioenregelingen

2.1 Verduidelijkingen in IAS 19R

Pensioenregelingen dienen volgens IAS 19R te worden geclassificeerd als zogenaamde 'toegezegde-bijdrageregelingen' ('defined contribution plans' - DC) of 'toegezegde-pensioenregelingen' ('defined benefit plans' - DB). Toegezegde-bijdragenregelingen (DC) zijn gedefinieerd als pensioenregelingen waarbij de onderneming *vaste* (vooraf overeengekomen) premies afdraagt aan een aparte entiteit (de pensioenuitvoerder) en geen in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting (op grond van bij deelnemers geschapen gerechtvaardigde verwachtingen) heeft om verdere bijdragen te betalen indien de pensioenuitvoerder niet over voldoende fondsbeleggingen beschikt. Toegezegde-pensioenregelingen (DB) zijn alle andere pensioenregelingen dan toegezegde-bijdrageregelingen (DC).

Vorengenoemde definities van c.q. voorwaarden voor DC- respectievelijk DB-regelingen zijn niet gewijzigd ten opzichte van IAS 19 oud (2009). Zoals aangegeven in

HJV 2011 stelt de RJ in zijn Uiting 2012-1 (en de aanpassing daarop in RJ -Uiting 2013-9) echter wel dat de voorwaarden voor classificatie van pensioenregelingen in IAS 19R op een tweetal punten (zie HJV 2011, par. 2.1) zijn verduidelijkt ten opzichte van de oude IAS 19 (2009). Ten eerste is verduidelijkt dat voor de classificatie als DC-regeling het noodzakelijk is dat de actuariële en beleggingsrisico's niet of nauwelijks voor rekening van de onderneming komen. Verder is verduidelijkt dat in een situatie waarin sprake is van een in de pensioenregeling opgenomen vergoedingsformule (bijvoorbeeld een percentage van het middelloon), maar de onderneming geen verplichting heeft aan het (bedrijfstak)pensioenfonds tot extra bijdragen bij onvoldoende omvang van de fondsbeleggingen, de regeling onder IAS 19R wordt geclassificeerd als DC-regeling.

De RJ spreekt in genoemde Uiting de verwachting uit dat deze verduidelijkingen in de Nederlandse pensioencontext met name relevant zijn voor bedrijfstakpensioenregelingen. Voor pensioenregelingen ondergebracht bij ondernemingspensioenfondsen en verzekeraars wordt verwacht dat de verduidelijkingen vooral een bevestiging zijn van de reeds bestaande praktijk. Gesteld wordt dat een onderneming die is aangesloten bij een bedrijfstakpensioenfonds in Nederland, normaliter geen verplichting heeft tot het voldoen van aanvullende bijdragen als sprake is van een tekort bij het fonds en de actuariële en beleggingsrisico's (derhalve) volledig of nagenoeg volledig bij de deelnemers liggen. Dergelijke bedrijfstakpensioenregelingen zullen onder IAS 19R volgens de RJ daarom veelal classificeren als toegezegde-bijdrageregeling, waar deze voorheen onder IAS 19 mogelijk als toegezegd-pensioenregeling zijn geclassificeerd. In paragraaf 2.3 is aangegeven in hoeverre uit jaarrekeningen 2013 blijkt dat IAS 19R ertoe heeft geleid dat meer bedrijfstakpensioenregelingen als DC-regeling zijn geclassificeerd.

Overigens wordt opgemerkt dat voor bedrijfstakpensioenregelingen die als toegezegd-pensioenregelingen zijn geclassificeerd, IAS 19R toestaat dat deze regelingen worden verwerkt als ware sprake van toegezegde-bijdrageregelingen. Voorwaarde is dat de onderneming over onvoldoende informatie beschikt om de als toegezegd-pensioenregeling geclassificeerde bedrijfstakpensioenregeling te verwerken overeenkomstig de regels van toegezegd-pensioenregelingen. In deze situatie dient de onderneming wel de in IAS 19 voorgeschreven additionele informatie in de toelichting op te nemen. Een classificatiewijziging van een toegezegde bedrijfstakpensioenregeling die onder IAS 19 verwerkt is als ware sprake van een toegezegde-bijdrageregeling, naar classificatie als toegezegde-bijdrageregeling onder IAS 19R, zal voor de desbetreffende ondernemingen betekenen dat de additionele toelichtingen niet meer specifiek vereist zijn. Zoals aangegeven in HJV 2011, wijst de RJ (2012) er wel op dat een aantal van de

toelichtingsvereisten ook bij classificatie als toegezegde bijdrageregeling nog steeds relevant kan zijn. Voor de vraag of en in hoeverre ondernemingen met (één of meer) bedrijfstakpensioenregelingen deze informatie verstrekken in hun jaarrekening 2013 wordt verwezen naar paragraaf 2.3.

2.2 Toegezegd-pensioenregelingen in de onderzochte jaarrekeningen

Aan de hand van de jaarrekeningen 2012 en 2013 van de ondernemingen opgenomen in de Eurostoxx- en AEX-index is vastgesteld bij welke ondernemingen sprake is van in de jaarrekening vermelde (één of meerdere) toegezegd-pensioenregeling(en). Ter vergelijking is het aantal ondernemingen met een toegezegd-pensioenregeling in de jaarrekening 2011 vermeld (uit HJV 2011). De uitkomsten zijn weergegeven in tabel 1a.

Uit tabel 1a blijkt dat de uiteindelijke onderzoekspopulatie voor 2013 uit 49 Eurostoxx en 23 AEX jaarrekeningen bestaat. Voor 2012 betreft dit voor Eurostoxx 49 en voor AEX 24 jaarrekeningen. De onderzoeksresultaten worden niet materieel beïnvloed door de verschillen in de populatie. Indien in onderstaande paragrafen uit praktisch oogpunt bovengenoemde ondernemingen uit de populatie zijn gehaald, dan

wordt dit expliciet bij de desbetreffende tabel vermeld. In geen van de onderzochte jaarrekeningen is vermeld dat IAS 19R impact heeft gehad op de (her)classificatie van pensioenregelingen. Dit lijkt in lijn met de in paragraaf 2.1 aangegeven verwachting dat voor pensioenregelingen ondergebracht bij ondernemingspensioenfonds en verzekeraars de verduidelijkingen vooral een bevestiging zijn van de reeds bestaande praktijk en IAS 19R op dit punt geen impact heeft gehad.

2.3 De impact van IAS 19R op bedrijfstakpensioenregelingen in de onderzochte jaarrekeningen

Wij zijn verder nagegaan in hoeverre de onderzochte ondernemingen in hun jaarrekening 2013 melding maken van het in het concern voorkomen van (één of meerdere) bedrijfstakpensioenregelingen. Dit is weergegeven in tabel 1b.

Uit tabel 1b blijkt dat in jaarrekeningen 2013 van Eurostoxx-ondernemingen meer bedrijfstakpensioenregelingen voorkomen dan in jaarrekeningen 2011 (HJV 2011): 9 (18%) versus 5 (10%). Deze toename kan te maken hebben met het voor de eerste keer specifiek vermelden van de bedrijfstakpensioenregeling of met de introductie van nieuwe bedrijfstakpensioenregelingen, maar daarover ontbreekt concrete informatie in de des-

Tabel 1a Aantal ondernemingen met een toegezegd-pensioenregeling

Boekjaar	2011				2012				2013			
	Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX	
Index												
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ondernemingen zonder (één of meer) in de jaarrekening verwerkte toegezegd-pensioenregelingen	1	2%	2	8%	1	2%	1	4%	1	2%	2	8%
Ondernemingen met (één of meer) in de jaarrekening verwerkte toegezegd-pensioenregelingen	49	98%	23	92%	49	98%	24	96%	49	98%	23	92%
Totaal aantal ondernemingen	50	100%	25	100%	50	100%	25	100%	50	100%	25	100%

Tabel 1b Aantal ondernemingen met een bedrijfstakpensioenregeling

Boekjaar	Eurostoxx				AEX			
	2011		2013		2011		2013	
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%	n	%	n	%
Onderzoekspopulatie	49	100%	49	100%	23	100%	23	100%
Bedrijfstakpensioenregeling	5	10%	9	18%	10	43%	9	39%
- Waarvan als toegezegde-bijdrageregeling geïnclassificeerd	2	4%	3	6%	4	17%	4	17%
- Waarvan als toegezegd-pensioenregeling geïnclassificeerd	3	6%	6	12%	6	26%	5	22%
• Waarvan als toegezegd-pensioenregeling verwerkt	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
• Waarvan verwerkt als toegezegde-bijdrageregeling	3	6%	6	12%	6	26%	5	22%

Figuur 1 Best practice: ASML Financial Report 2013 (p. 106)

Pension Plans

We maintain various pension plans covering substantially all of our employees. Our employees in the Netherlands, 5,525 FTEs, participate in a multi-employer union plan (PME) determined in accordance with the collective bargaining agreements effective for the industry in which we operate. This collective bargaining agreement has no expiration date. This multi-employer union plan covers approximately 1,296 companies and approximately 146,000 contributing members. Our contribution to the multi-employer union plan is less than 5.0 percent of the total contribution to the plan as per the annual report for the year ended December 31, 2012. The plan monitors its risks on a global basis, not by company or employee, and is subject to regulation by Dutch governmental authorities. By law (the Dutch Pension Act), a multi-employer union plan must be monitored against specific criteria, including the coverage ratio of the plan's assets to its obligations. This coverage ratio must exceed 104.3 percent for the total plan. Every company participating in a Dutch multi-employer union plan contributes a premium calculated as a percentage of its total pensionable salaries, with each company subject to the same percentage contribution rate. The premium can fluctuate yearly based on the coverage ratio of the multi-employer union plan. The pension rights of each employee are based upon the employee's average salary during employment.

In 2009, because of a low coverage ratio, PME prepared and executed a so-called "Recovery Plan" which was approved by De Nederlandsche Bank. Under the terms of the recovery plan, which terminated at the end of 2013, a minimal coverage percentage of 104.3 percent was required. The coverage percentage of the multi-employer union plan increased to 103.4 percent as of December 31, 2013 (December 31, 2012: 93.9 percent), which is below the requirements as set out in the recovery plan. However we have no obligation whatsoever to pay off any deficits the pension fund may incur, nor have we any claim to any potential surpluses. The coverage percentage is calculated by dividing the funds capital by the total sum of pension liabilities and is based on actual market interest. In 2014 the pension premium percentage will increase from 24.0 to 24.1.

Our net periodic pension cost for this multi-employer union plan for any period is the amount of the required contribution for that period.

betreffende jaarrekeningen. Bij de AEX-ondernemingen heeft de daling betrekking op een onderneming die in 2011 melding maakte van een bedrijfstakpensioenregeling, waar deze (vermelding) ontbreekt in de jaarrekening 2013.

Evenals in HJV 2011, bleek in geen van de onderzochte jaarrekeningen 2013 waarin melding wordt gemaakt van het voorkomen van bedrijfstakpensioenregelingen in het concern, de regelingen ook daadwerkelijk als toegezegd-pensioenregelingen te worden verwerkt. Alle ondernemingen met bedrijfstakpensioenregelingen verwerken hun toegezegd-pensioenregeling als ware sprake van een toegezegde-bijdrageregeling.

In geen van de onderzochte jaarrekeningen kon expliciet worden vastgesteld dat als gevolg van IAS 19R de classificatie van de bedrijfstakpensioenregeling gewijzigd is. Bij zowel de Eurostoxx- als AEX-ondernemingen kon bij één onderneming worden vastgesteld dat van de bedrijfstakpensioenregeling die classificeert als toegezegde-bijdrageregeling, een aantal informatie-elementen in de toelichting zijn opgenomen die volgens IAS 19R verplicht zouden zijn geweest als dit bedrijfstakpensioenfonds een toegezegd-pensioenregeling was geweest. Deze additionele toelichting is in lijn met de visie van de RJ. Eén van deze ondernemingen is als best practice voorbeeld in figuur 1 opgenomen.

3 Wijziging in de verwerking van actuariële resultaten

In paragraaf 3.1 worden de resultaten van het onderzoek naar de door de onderzochte ondernemingen gehanteerde verwerkingsmethoden van actuariële resultaten weergegeven. In paragraaf 3.2 wordt de impact van de wijziging in de verwerking van actuariële resultaten door IAS 19R behandeld.

3.1 Gehanteerde methode van verwerking van actuariële resultaten

Zoals in HJV 2011 aangegeven, zijn in IAS 19R de bepalingen inzake de verwerkingswijze van actuariële resultaten, nu vallend onder de definitie herwaarderings ('remeasurements'), gewijzigd. Deze dienen volgens IAS 19R nu in het overzicht van niet-gerealiseerde resultaten ofwel 'Other comprehensive income' (hierna: OCI) te worden verwerkt. Vorenstaande betekent dat de mogelijkheden onder de oude IAS 19 (2009) om actuariële resultaten te verwerken via de hieronder beschreven 'corridor'-methode en winst-en-verliesrekeningmethode zijn geschrapt. Bij de corridor-methode werden actuariële resultaten slechts in het resultaat opgenomen als deze buiten een bepaalde bandbreedte ('corridor') vielen en bij de winst-en-verliesrekening-methode werden actuariële resultaten onmiddellijk in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

Tabel 2 Gehanteerde methode voor verwerking actuariële resultaten

Boekjaar	2011				2012			
Index	Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%	n	%	n	%
Corridormethode	19	39%	14	61%	18	37%	14	58%
Winst-en-verliesrekeningmethode	2	4%	1	4%	0	0%	0	0%
OCI-methode	28	57%	8	35%	31	63%	10	42%
Totaal	49	100%	23	100%	49	100%	24	100%

Tabel 3 Vervroegde toepassing IAS 19R in 2012 ('early adopters')

Index	Eurostoxx		AEX	
n= aantal ondernemingen	n	%	n	%
'Early adopters':				
- die vóór 2012 de corridormethode hebben toegepast	1	2%	0	0%
- die vóór 2012 de winst-en-verliesrekeningmethode hebben toegepast	2	4%	1	4%
- die vóór 2012 de OCI-methode hebben toegepast	1	2%	0	0%
- waarvan vóór 2012 de methode niet uit de jaarrekening viel af te leiden	0	0%	1	4%
Totaal 'early adopters'	4	8%	2	8%
Geen 'early adopter'	45	92%	22	92%
Totaal	49	100%	24	100%

Om te kunnen nagaan voor welke ondernemingen voorgenoemde wijziging in verband met actuariële resultaten effect heeft op het eigen vermogen en resultaat, is in tabel 2 vermeld welke methode voor de verwerking van de actuariële resultaten de onderzochte ondernemingen in 2011 (uit HJV 2011) en 2012 hebben gehanteerd.

Uit tabel 2 blijkt dat in 2011 meer dan de helft (28 gevallen oftewel 57%) van de Eurostoxx-ondernemingen de actuariële resultaten op toegezegd-pensioenregelingen reeds onmiddellijk in OCI verwerkte. In 2012 is dit opgelopen tot 31 (63%) van de Eurostoxx-ondernemingen. In tegenstelling tot de AEX-ondernemingen, waarvan het merendeel (14 gevallen oftewel 61%) zowel in 2011 als in 2012 de corridormethode hanteerde. De wijziging in de verwerkingsmethode van de actuariële resultaten heeft derhalve voor relatief meer ondernemingen in de AEX-index effect gehad dan voor ondernemingen in de Eurostoxx-index. Dit blijkt ook uit paragraaf 3.2.

Uit tabel 3 blijkt dat in 2012 vier Eurostoxx- (8%) en twee AEX-ondernemingen (8%) IAS 19R vervroegd hebben toegepast. Hierbij valt op dat slechts bij één onderneming (Eurostoxx) hierdoor de corridormethode vervalt. Bijzonder is dat de ondernemingen die in 2011 de

actuariële resultaten op pensioenregelingen onmiddellijk in de winst-en-verliesrekening verwerkten (twee Eurostoxx-ondernemingen waarvan één tevens een AEX-onderneming is), in 2012 zijn overgestapt naar de OCI-methode door IAS 19R vervroegd toe te passen (zie tabel 2 en 3). Eén Eurostoxx-onderneming paste al de OCI-methode toe op het moment van overstap naar IAS 19R, maar koos er toch voor IAS 19R vervroegd toe te passen. Van één AEX-onderneming is niet bekend welke methode voor 2012 werd toegepast, omdat hierover geen informatie in de jaarrekening wordt gegeven. Overigens is bij deze onderneming de impact van IAS 19R niet materieel.

3.2 Impact van de afschaffing van de corridormethode

Het beëindigen van de corridormethode is volgens IAS 19R een stelselwijziging die retrospectief moet worden verwerkt en waarvan het cumulatief effect in het beginvermogen van het vergelijkend boekjaar (in geval van boekjaar 2013 is dit derhalve 2012) moet worden verwerkt. In tabel 4 is het effect van het vervallen van de corridor op het eigen vermogen aan het begin en eind van boekjaar 2012 vermeld in een absoluut cumulatief bedrag (gesplitst naar positief en negatief) voor de totale onderzoekspopulatie en per afzonderlijke onderneming als percentage van het eigen vermogen (= geconsolideerd eigen

Tabel 4 Effect van het vervallen van de corridor op het begin- en eindvermogen 2012

Index	Effect op beginvermogen 2012		Effect op eindvermogen 2012	
	Eurostoxx	AEX	Eurostoxx	AEX
Cumulatieve vrijval van ongerealiseerde actuariële resultaten ten gunste/laste van eigen vermogen voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro), te splitsen in:	-15.432	-23.267	-33.268	-30.876
• Cumulatieve vrijval van positieve actuariële resultaten	783	486	0	0
• Cumulatieve vrijval van negatieve actuariële resultaten	-16.215	-23.753	-33.268	-30.876
Als % van het eigen vermogen (x): het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
1% < x ≤ 5%	2	0	0	0
0% < x ≤ 1%	2	2	0	0
-1% < x ≤ 0%	8	3	5	3
-5% < x ≤ -1%	5	2	7	2
-10% < x ≤ -5%	1	4	5	4
x ≤ -10%	1	3	1	5
Totaal	19	14	18	14
Als % van het totaal vermogen (y): het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
0% < y ≤ 1%	4	2	0	0
-1% < y ≤ 0%	12	4	15	6
-5% < y ≤ -1%	3	7	3	2
-10% < y ≤ -5%	0	0	0	5
y ≤ -10%	0	1	0	1
Totaal	19	14	18	14

vermogen inclusief aandeel derden) en totaal vermogen (= balans totaal). In de tabel zijn alleen ondernemingen opgenomen die de corridormethode toepasten. Het (latente) belastingeffect op deze wijziging is hierin niet opgenomen, omdat dit niet voldoende eenduidig uit de desbetreffende jaarrekeningen was af te leiden.

Uit tabel 4 kan worden geconcludeerd dat het vervallen van de corridor een negatief effect heeft op het eigen vermogen zowel per begin als einde boekjaar 2012. Door de negatieve actuariële resultaten over 2012 is het effect op het eigen vermogen van het vervallen van de corridor aan het einde van 2012 gegroeid ten opzichte van het begin van 2012. Voor de Eurostoxx-ondernemingen is dit negatief effect op het eigen vermogen eind 2012 in absolute termen zelfs verdubbeld (totale cumulatieve effect is gestegen van 15 tot 33 miljard negatief). Dit komt vooral voort uit de significante actuariële verliezen die zijn geleden over 2012 als gevolg van dalende rentes, langere levensverwachtingen en slechte beleggingsrendementen.

Op individueel niveau is de negatieve impact op het eigen vermogen eind 2012 bij één Eurostoxx-onderneming

(6%) en vijf AEX-ondernemingen (36%) groter dan 10% van het eigen vermogen. Van deze vijf AEX-ondernemingen neemt bij twee AEX-ondernemingen het eigen vermogen door het vervallen van de corridor per eind 2012 meer dan 20% af, bij één AEX-onderneming meer dan 30% en één AEX-onderneming meer dan 50%. Bij één AEX-onderneming (Post NL) daalt het eigen vermogen per eind 2012 meer dan 150% en wordt het eigen vermogen hierdoor negatief. Hieruit blijkt dat het vervallen van de corridor een belangrijke negatieve invloed kan hebben op solvabiliteitsratio's, hetgeen consequenties kan hebben voor bijvoorbeeld financieringsafspraken.

Tabel 5 geeft het effect op het resultaat over 2012 weer van het *vervallen van de amortisatie van ongerealiseerde actuariële resultaten* in een absoluut totaalbedrag voor de totale onderzoekspopulatie en per afzonderlijke onderneming als percentage van het resultaat (exclusief 'OCI'). Het betreft alleen ondernemingen die de corridormethode toepasten. Het effect is vóór belastingen. Ter vergelijking is het geschatte effect op het resultaat 2011 uit HJV 2011 vermeld.

Tabel 5 Effect op het resultaat van het vervallen van de 'corridor'-methode (geschat op basis van 2011 en het werkelijk effect in 2012)

Index	2011 (Schatting)		2012 (Werkelijk)	
	Eurostoxx	AEX	Eurostoxx	AEX
Effect van het vervallen van amortisatie van ongerealiseerde actuariële resultaten op het resultaat (in miljoenen Euro)	863	964	1.337	1.560
Als % van het resultaat uit voortgezette activiteiten voor belastingen (z): het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
$z > 10\%$	1	2	1	1
$5\% < z \leq 10\%$	0	1	2	5
$1\% < z \leq 5\%$	4	4	5	4
$0\% < z \leq 1\%$	13	4	8	1
$-1\% < z \leq 0\%$	0	3	2	3
$-5\% < z \leq -1\%$	1	0	0	0
Totaal	19	14	18	14

* In de resultaten over 2012 (werkelijk effect) is Deutsche Boerse niet opgenomen vanwege vervroegde toepassing van IAS 19R.

Uit tabel 5 blijkt dat de totale verwachte impact op het resultaat 2012 van het vervallen van de corridor groter is uitgevallen dan verwacht op basis van de cijfers over 2011. Het totale effect op de Eurostoxx-ondernemingen is 55% en op de AEX-ondernemingen 62% hoger dan voorspeld. Dit wordt veroorzaakt door de hoge actuariële verliezen over 2011 waardoor het bedrag dat uitkomt boven de corridor aan het begin van 2012 stijgt, hetgeen een toename van de amortisatie van actuariële resultaten over 2012 tot gevolg heeft.

Op totaalniveau is de positieve impact op het resultaat van het vervallen van de corridor groter bij de AEX- dan bij de Eurostoxx-ondernemingen. Het positieve effect is bij één Eurostoxx-onderneming (6%) en bij één AEX-onderneming (7%), die de corridor toepassen, zelfs meer dan 10%, waarvan bij de AEX-onderneming (Aperam) het een positief effect op het resultaat heeft van 22%. Tabel 6 geeft de impact van de *actuariële resultaten over 2012 op het eigen vermogen* weer. Het is vermeld als absoluut bedrag aan actuariële resultaten over 2012 gesplitst in positieve en negatieve resultaten voor de totale onderzoekspopulatie en per afzonderlijke onderneming als percentage van het eigen vermogen. Het belastingeffect is buiten beschouwing gelaten. Hierbij is een splitsing gemaakt tussen de ondernemingen die de OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode toepasten in 2011 en ondernemingen die de corridor methode toepasten in 2011. De 'OCI- methode' en winst-en-verliesrekeningmethode zijn bij elkaar opgeteld, omdat het effect hiervan op het eigen vermogen identiek is. Alleen de classificatie van beide methoden onder OCI respectievelijk resultaat is verschillend. Ter vergelijking is het geschatte effect op het eigen vermogen 2011 uit HJV 2011 vermeld.

Uit tabel 6 kan worden geconcludeerd dat bij bijna alle ondernemingen (47 Eurostoxx- en 22 AEX-ondernemingen) de actuariële resultaten over 2012 negatief zijn. Bij vier (8%) Eurostoxx-ondernemingen en vijf (21%) AEX-ondernemingen is de impact op het eigen vermogen van de actuariële verliezen over 2012 zelfs meer dan 10%. Bij één van deze Eurostoxx-ondernemingen heeft het actuariële verlies over 2012 een negatief effect op het eigen vermogen van maar liefst 170%. Deze onderneming heeft ervoor gekozen IAS 19R in 2012 vervroegd toe te passen.

Bij de AEX-ondernemingen springt het effect van de actuariële verliezen 2012 op het eigen vermogen bij KPN en Post NL in het oog (27% respectievelijk 81% van het eigen vermogen). Hieruit blijkt dat de invoering van IAS 19R een grote impact op de volatiliteit van het eigen vermogen kan hebben.

Het effect van de actuariële resultaten over 2012 op het eigen vermogen is groter dan het effect dat de actuariële verliezen over 2011 gehad zouden hebben als in 2011 reeds IAS 19R was toegepast (zie geschatte effect 2011 in tabel 6). Zoals verwacht, is in 2012 bij de AEX-ondernemingen het effect op het eigen vermogen van de ondernemingen die voorheen de corridor methode toepasten groter dan bij de ondernemingen die de OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode hanteerden in 2011. Echter, zoals reeds is vermeld in HJV 2011, is het effect bij de Eurostoxx-ondernemingen omgekeerd. Uit tabel 6 blijkt namelijk dat de impact van de actuariële resultaten 2012 op het eigen vermogen bij de Eurostoxx-ondernemingen die de corridor methode toepasten kleiner is dan bij Eurostoxx-ondernemingen die de OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode reeds in 2011 hanteerden. Er lijkt dus geen verband te zijn tussen de volatiliteit van het eigen

Tabel 6 Jaareffect van actuariële resultaten op het eigen vermogen na het vervallen van de corridormethode (uitgaande van cijfers over 2012)

Index	2012 (Werkelijk)			
	Eurostoxx		AEX	
Methode van verwerking van actuariële resultaten:	OCI- of winst-en-verliesrekening-methode in 2011	Corridor in 2011	OCI- of winst-en-verliesrekening-methode in 2011	Corridor in 2011
Actuariële resultaten over 2012 voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro), te splitsen in:	-31.839	-18.755	-1.734	-12.428
Positieve actuariële resultaten over 2012	59	0	62	
Negatieve actuariële resultaten over 2012	-31.889	-18.755	-1.796	-12.428
Het actuariële resultaat als % van het eigen vermogen (x); het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
$1\% < x \leq 5\%$	0	0	0	0
$0\% < x \leq 1\%$	1	0	2	0
$-1\% < x \leq 0\%$	8	6	2	4
$-5\% < x \leq -1\%$	14	9	4	4
$-10\% < x \leq -5\%$	4	2	1	2
$x \leq -10\%$	3	1	1	4
Totaal	30	18	10	14
Index	2011 (Schatting)			
	Eurostoxx		AEX	
Methode van verwerking van actuariële resultaten:	OCI- of winst-en-verliesrekening-methode in 2011	Corridor in 2011	OCI- of winst-en-verliesrekening-methode in 2011	Corridor in 2011
Actuariële resultaten over 2011 voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro), te splitsen in:	-16.769	-2.974	-2.702	-5.914
• Positieve actuariële resultaten over 2011	990	2.404	3	2.360
• Negatieve actuariële resultaten over 2011	-17.759	-5.378	-2.705	-8.274

*In de resultaten over 2012 is LVMH MOET HENNESSY niet opgenomen omdat de informatie hiervoor niet in de jaarrekening beschikbaar is.

vermogen en de keuze van de verwerkingsmethode voor actuariële resultaten bij de Eurostoxx-ondernemingen in de periode voordat IAS 19R werd ingevoerd. Overigens kan bij de afweging van de Eurostoxx-ondernemingen die reeds in 2011 de OCI-methode toepasten, een rol hebben gespeeld dat de actuariële resultaten onder de corridor in toekomstige jaren in het resultaat verwerkt zouden worden.

4 Wijziging van de verwerking van lasten over verstreken diensttijd

Indien een pensioenregeling wordt aangepast of geïntroduceerd ontstaan lasten over reeds verstreken diensttijd. Deze kunnen ook negatief zijn en dus resulteren in een bate. De oude IAS 19 (2009) schreef voor dat lasten over verstreken diensttijd ('past service cost') die voorwaardelijk zijn, geamortiseerd worden opgenomen in het resultaat tot het moment waarop de aan-

spraken onvoorwaardelijk worden. Onder IAS 19R is de amortisatie van lasten over verstreken diensttijd niet meer mogelijk en worden deze direct in het resultaat verwerkt, ook als ze nog voorwaardelijk zijn.

Het beëindigen van de amortisatie van lasten over verstreken diensttijd is volgens IAS 19R een stelselwijziging die retrospectief verwerkt moet worden en waarvan het cumulatief effect in het beginvermogen van het vergelijkend boekjaar (in geval van boekjaar 2013 is dit derhalve 2012) moet worden verwerkt.

In tabel 7 is het effect op het eigen vermogen van het vervallen van de post ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd aan het begin en einde van het boekjaar 2012 vermeld in een absoluut cumulatief bedrag voor de totale onderzoekspopulatie (exclusief 'early adopters') en per afzonderlijke onderneming als percentage van het eigen vermogen en totaal vermogen. Het belasting-effect is buiten beschouwing gelaten.

Uit tabel 7 blijkt dat bij het merendeel van zowel de Eurostoxx- als de AEX-ondernemingen de impact van het vervallen van de post ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd relatief klein is en niet meer bedraagt dan 1% van het eigen vermogen en totaal vermogen. Slechts bij één Eurostoxx-onderneming (2%) en één AEX-onderneming (5%) is de negatieve impact op het eigen vermogen per einde boekjaar 2012 groter dan 1% maar blijft dit onder de 2,5%. Bij de meeste ondernemingen zijn de gevolgen voor het eigen vermogen negatief (tussen 0 en -1%), maar bij zes Eurostoxx-ondernemingen (13%) en bij vier AEX-ondernemingen (18%) is het effect op het eigen vermogen per einde 2012 positief (tussen 0 en 1%). Opvallend is dat in absolute termen de post ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd over 2012 bij de Eurostoxx-ondernemingen bijna drie keer zo groot is geworden (van 547 naar 1.580 miljoen). Daarentegen is deze post bij de AEX-ondernemingen over 2012 in absolute termen gedaald (van 209 naar 149 miljoen). Dit verschil tussen de Eurostoxx- en AEX-ondernemingen wordt veroorzaakt doordat in vergelijking tot de Eurostoxx-ondernemingen bij de AEX-ondernemingen de nieuwe voorwaardelijke lasten over verstreken diensttijd in 2012 gering zijn waardoor het saldo ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd is afgenomen als gevolg van amortisatie.

Tabel 8 geeft het werkelijk effect op het resultaat over 2012 weer van het vervallen van de *amortisatie van onge-*

realiseerde lasten over verstreken diensttijd in een absoluut totaalbedrag voor de totale onderzoekspopulatie (exclusief 'early adopters') en per afzonderlijke onderneming als percentage van het resultaat. Het effect is vóór belastingen. Ter vergelijking is het geschatte effect op het resultaat 2011 uit HJV 2011 vermeld.

Tabel 8 toont dat, zoals verwacht, de gevolgen voor het resultaat 2012 van het vervallen van de amortisatie van lasten over verstreken diensttijd voor de meeste ondernemingen relatief gering zijn (minder dan 1% van het resultaat). Opvallend is dat het aantal Eurostoxx-ondernemingen waarbij het vervallen van de amortisatie over verstreken diensttijd een negatief effect heeft op het resultaat groter is dan verwacht (91% van de Eurostoxx-ondernemingen en 90% van de AEX-ondernemingen terwijl dit bij 63% respectievelijk 78% was verwacht). Echter, omdat de impact voor het merendeel van deze ondernemingen gering is (kleiner dan 1%), is de oorzaak hiervan niet verder onderzocht. Voor twee Eurostoxx-ondernemingen (4%) en twee AEX-ondernemingen (9%) is de negatieve impact van de lasten over verstreken diensttijd op het resultaat groter dan 1%. Dit betreft één Eurostoxx-onderneming die tevens een AEX-onderneming is, waarbij het effect op het resultaat over 2012 min 3% bedraagt. Bij de overige ondernemingen blijft de impact onder de 2%. Het positieve effect op het resultaat 2012 is slechts bij één Eurostoxx-onderneming, die tevens een AEX-onderneming is, groter dan 1% (2,4%).

Tabel 7 Effect op het begin- en eindvermogen 2012 van het vervallen van ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd

Index	Effect op beginvermogen 2012		Effect op eindvermogen 2012	
	Eurostoxx		AEX	
Cumulatieve vrijval van ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd ten laste van eigen vermogen voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro)	-574	-209	-1.580	-149
• Cumulatieve vrijval van positieve ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd	-708	-226	1.718	167
• Cumulatieve vrijval van negatieve ongerealiseerde lasten (baten) over verstreken diensttijd	134	17	138	18
Als % van het eigen vermogen (x): het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
0% < x ≤ 1%	9	3	6	4
-1% < x ≤ 0%	40	19	38	17
-5% < x ≤ -1%	0	1	1	1
Totaal	49	23	45	22
Als % van het totaal vermogen (y): het aantal ondernemingen (n) onderverdeeld naar klasse:	n	n	n	n
0% < y ≤ 1%	9	3	6	4
-1% < y ≤ 0%	40	20	39	18
Totaal	49	23	45	22

Tabel 8 Effect op het resultaat van het vervallen van amortisatie lasten over verstreken diensttijd (geschat op basis van 2011 en het werkelijk effect in 2012)

Index	2011 (Schatting)		2012 (Werkelijk)	
	Eurostoxx	AEX	Eurostoxx	AEX
Effect van het vervallen van amortisatie van lasten over verstreken diensttijd op het resultaat voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro)	153	79	127	38
Als % van het resultaat uit voortgezette activiteiten voor belastingen (z): het aantal ondernemingen onderverdeeld naar klasse	n	n	n	n
5% < z ≤ 10%	0	1	0	0
1% < z ≤ 5%	1	1	1	1
0% < z ≤ 1%	17	3	3	1
-1% < z ≤ 0%	31	18	39	18
-5% < z ≤ -1%	0	0	2	2
Totaal	49	23	45	22

Bovengenoemd effect op het resultaat zal teniet worden gedaan dan wel worden versterkt in geval zich weer lasten respectievelijk negatieve lasten (ofwel baten) over verstreken diensttijd voordoen. Deze lasten of baten worden dan in één keer in de winst-en-verliesrekening verwerkt. Wij hebben getracht te onderzoeken of in 2012 meer baten door versoberingen van pensioenregelingen zijn voorgekomen. Echter, dit is moeilijk uit de jaarrekeningen af te leiden. Wij hebben wel geconstateerd dat bij iets minder dan de helft van zowel de Eurostoxx-ondernemingen (40%) als de AEX-ondernemingen (46%) de lasten over verstreken diensttijd (inclusief inperkingen) leiden tot baten. Opvallend is dat bij één Eurostoxx-onderneming een positieve impact op het resultaat ontstaat door lasten over verstreken diensttijd (inclusief inperkingen) van meer dan 10%. De oorzaak voor deze baten zijn niet uit de jaarrekening op te maken, maar zouden het gevolg kunnen zijn van de versobering van pensioenregelingen.

5 Wijziging in de basis voor de berekening van de financieringskosten

5.1 Inleiding

Volgens IAS 19R worden de nettofinancieringskosten op de nettopensioenverplichting (-actief) in de winst-en-verliesrekening opgenomen. Deze nettofinancieringskosten moeten worden bepaald door de disconteringsvoet die wordt gehanteerd voor het contant maken van de brutopensioenverplichting (in de praktijk doorgaans gebaseerd op het rendement op minimaal AA-rated ondernemingsobligaties; (KPMG, 2012, p. 919)), te vermenigvuldigen met de nettopensioenverplichting (-actief) aan het begin van het boekjaar. In de te hanteren nettopensioenver-

plichting (-actief) dient rekening te zijn gehouden met een eventueel effect van het activaplafond. Het verschil tussen de aldus in de winst-en-verliesrekening verwerkte interestbaten en het werkelijk gerealiseerde rendement op de fondsbeleggingen wordt volgens IAS 19R als actuariel resultaat ('remeasurement') in 'Other Comprehensive Income' (OCI) verwerkt (zie paragraaf 3).

Vorenstaande betekent dat de wijze (basis) waarop de nettofinancieringskosten worden berekend en worden opgenomen in de winst-en-verliesrekening is gewijzigd ten opzichte van de oude IAS 19 (2009). Daar waar onder de oude IAS 19 het verwachte rendement op fondsbeleggingen – gebaseerd op de samenstelling van de fondsbeleggingen – werd opgenomen in de winst-en-verliesrekening, dient het rendement nu te worden berekend door uit te gaan van dezelfde disconteringsvoet als die wordt gehanteerd voor de bepaling van de brutopensioenverplichting. De samenstelling van de fondsbeleggingen heeft derhalve onder IAS 19R geen impact (meer) op de winst-en-verliesrekening.

Effectief betekent de wijziging dat het verschil tussen het verwachte rendement (IAS 19 oud) en de disconteringsvoet onder IAS 19R niet langer in het resultaat wordt verwerkt, maar impliciet (niet zichtbaar) is opgenomen in het verschil tussen het werkelijk rendement en de disconteringsvoet dat aan het einde van het jaar in OCI wordt verwerkt. Het effect van de wijziging in berekening van de financieringskosten is voor boekjaar 2013 daarom alleen af te leiden, voor zover dit effect afzonderlijk is toegelicht in de jaarrekening. De informatie die ondernemingen hebben verstrekt over de impact van IAS 19R op het resultaat 2013 betreft veelal het totale effect op het resultaat die niet is gedifferentieerd naar 'oorzaak' (zoals de wijziging in bereke-

ning van financieringskosten). Verwezen wordt naar paragraaf 7.3.

In paragraaf 5.2 wordt ingegaan op de in de jaarrekening 2012 gehanteerde disconteringsvoeten en verwacht rendement. Paragraaf 5.3 bevat de resultaten van het onderzoek naar de werkelijke impact van de wijziging in berekening van de financieringskosten op het resultaat en de pensioenlasten.

5.2 Gehanteerde disconteringsvoet en verwacht rendement in 2012

5.2.1 Algemeen

Tabel 9a geeft een overzicht van door de onderzochte ondernemingen (exclusief 'early adopters') gehanteerde gemiddelde disconteringsvoeten en verwacht rendement op de fondsbeleggingen voor het boekjaar 2012. De disconteringsvoet en het verwachte rendement zijn – conform de benadering in HJV 2011 – bepaald door de in de winst-en-verliesrekening verwerkte interestkosten en -baten te relateren aan de brutopensioenverplichting ('DBO') respectievelijk fondsbeleggingen aan het begin van het boekjaar 2012.

Uit tabel 9a kan worden afgeleid dat van de Eurostoxx-ondernemingen relatief de meeste ondernemingen (36%) een disconteringsvoet hanteren tussen de 4 en 4,5%, terwijl relatief de meeste AEX-ondernemingen (32%) een disconteringsvoet hanteren tussen de 4,5 en 5%. Aan de hand van de jaarrekening 2013 kan worden vastgesteld (zie paragraaf 7.2) dat dit deels wordt verklaard doordat AEX-ondernemingen pensioenverplichtingen hebben met een relatief langere looptijd/duration dan de Eurostoxx-ondernemingen. Zoals in HJV 2011 is aangegeven

kunnen de verschillen verder ontstaan door de geografische spreiding van de desbetreffende regelingen. Uit onderzoek van Arnold (2014) is gebleken dat er verder aanzienlijke verschillen tussen gehanteerde disconteringsvoeten zijn als gevolg van de verschillende benaderingswijzen die ondernemingen hanteren om de disconteringsvoet vast te stellen. In de meeste jaarrekeningen is echter onvoldoende informatie opgenomen om de omvang van deze effecten te kunnen bepalen.

Voor wat betreft het verwachte rendement blijkt dat van de Eurostoxx-ondernemingen relatief de meeste ondernemingen (27%) een verwacht rendementspercentage hanteren tussen de 4,5 en 5%, terwijl relatief de meeste AEX-ondernemingen (22%) een duidelijk hoger verwacht rendementspercentage hanteren van tussen de 6 en 6,5%. Dit wordt deels verklaard door – zoals hiervoor is aangegeven – het verschil in looptijd van de pensioenverplichtingen, oftewel de periode waarover het verwacht rendement wordt bepaald (Eurostoxx: gemiddeld 15 versus AEX gemiddeld 17 jaar). Aan de hand van de jaarrekening 2013 kon een nadere verklaring voor het verschil worden vastgesteld, namelijk het verschil in mix van fondsbeleggingen tussen AEX-ondernemingen en Eurostoxx-ondernemingen. AEX-ondernemingen hebben gemiddeld een relatief hoger aandeel eigenvermogensinstrumenten in de beleggingsmix (ten opzichte van vastrentende waarden), dan Eurostoxx-ondernemingen (AEX gemiddeld 30% versus Eurostoxx gemiddeld 25%).

In tabel 9b is een overzicht gegeven van bij de onderzochte ondernemingen (exclusief 'early adopters') geconstateerde afwijkingen tussen het verwachte rendementspercentage en de disconteringsvoet voor 2012.

Uit tabel 9b blijkt dat 38 Eurostoxx-ondernemingen (84%) een verwacht rendementpercentage hanteren dat hoger is dan de disconteringsvoet; voor de AEX-onder-

Tabel 9a Gehanteerde disconteringsvoeten en verwacht rendement (%) in 2012

Index	Disconteringsvoet				Verwacht rendement			
	Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = disconteringsvoet, respectievelijk verwacht rendement	n	%	n	%	n	%	n	%
$x > 6,5\%$	0	0%	1	5%	5	11%	2	9%
$6\% < x \leq 6,5\%$	0	0%	0	0%	7	15%	5	22%
$5,5\% < x \leq 6\%$	3	7%	0	0%	4	9%	3	14%
$5\% < x \leq 5,5\%$	7	15%	5	23%	10	22%	3	14%
$4,5\% < x \leq 5\%$	12	27%	7	32%	12	27%	3	14%
$4\% < x \leq 4,5\%$	16	36%	4	18%	3	7%	4	18%
$x \leq 4\%$	7	15%	5	23%	4	9%	2	9%
Totaal	45	100%	22	100%	45	100%	22	100%

Tabel 9b Afwijkingen tussen gehanteerde disconteringsvoet en verwacht rendement (%) in 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = verwacht rendement minus disconteringsvoet	n	%	n	%
$x > 2\%$	5	11%	5	23%
$1,5\% < x \leq 2\%$	7	16%	1	5%
$1\% < x \leq 1,5\%$	5	11%	4	18%
$0,5\% < x \leq 1\%$	9	20%	5	23%
$0\% < x \leq 0,5\%$	12	27%	3	14%
$-0,5\% < x \leq 0\%$	4	9%	2	9%
$-1\% < x \leq -0,5\%$	2	4%	2	9%
$x \leq -1\%$	1	2%	0	0%
Totaal	45	100%	22	100%
Index	Eurostoxx		AEX	
Verwacht rendement (%) > disconteringsvoet	38	84%	18	82%
Verwacht rendement (%) < disconteringsvoet	7	16%	4	18%
Verwacht rendement (%) = disconteringsvoet	0	0%	0	0%
Totaal	45	100%	22	100%

nemingen is dat een vergelijkbaar percentage (82%). Voor ruim de helft van het aantal onderzochte ondernemingen (Eurostoxx 62% en AEX 57%) is de afwijking tussen het verwacht rendement en de disconteringsvoet beperkt tot tussen de 1% en min 1%. Vorengenoemde constatering is van belang in verband met de impact die de wijziging in berekeningswijze van de (netto)financieringskosten heeft op de jaarrekening (zie paragraaf 5.3).

5.2.2 Ontwikkeling ten opzichte van 2011 (HJV 2011)

Ten opzichte van ons onderzoek onder jaarrekeningen 2011 (HJV 2011) kan worden vastgesteld dat in 2012 een stijging heeft plaatsgevonden in het aantal ondernemingen met grotere verschillen tussen het verwachte rendement en de disconteringsvoet. Zo is in 2012 voor 11% van de Eurostoxx-ondernemingen en 23% van de AEX-ondernemingen het verschil tussen verwacht rendement en disconteringsvoet groter dan 2%, tegenover 8% respectievelijk 9% in 2011 (HJV 2011, tabel 9b). Derhalve mag worden verwacht dat de impact die de wijziging in berekeningswijze van de (netto)financieringskosten heeft op de jaarrekening 2012 groter is dan wij voorspelden op basis van de jaarrekening 2011. Verwezen wordt naar paragraaf 5.3.

5.3 De invloed van de wijziging in nettofinancieringslasten op de pensioenlasten en het resultaat van 2012

De impact van de wijziging in berekening van financieringskosten is bepaald voor het boekjaar 2012,

door de nettofinancieringskosten in de jaarrekening 2012 (= verschil tussen de in de winst-en-verliesrekening 2012 verwerkte interestlasten en het *verwacht* rendement) te vergelijken met de nettofinancieringskosten volgens IAS 19R zoals die zijn opgenomen in de vergelijkende cijfers over 2012 in de jaarrekening 2013. De onderzoeksresultaten zijn exclusief de ondernemingen die in de jaarrekening 2012 IAS 19R voor het eerst hebben toegepast ('early adopters'). Tabel 9c geeft het werkelijk effect op het in de jaarrekening 2012 gerapporteerde resultaat (uit voortgezette activiteiten) voor belasting die de wijziging heeft gehad op de jaarrekening 2012. Tabel 9d geeft het effect van genoemde wijziging aan op de in de jaarrekening 2012 gerapporteerde (netto)pensioenlast.

Uit tabel 9c kan worden afgeleid dat voor 72% van de AEX-ondernemingen (16 ondernemingen) – voor de Eurostoxx-ondernemingen is dat 76% (34 ondernemingen) – de wijziging tot gevolg heeft dat het resultaat voor belasting verslechtert, voor 45% van de AEX-ondernemingen en 31% van de Eurostoxx-ondernemingen met zelfs meer dan 1%. Uit tabel 9d blijkt dat voor 41% (9 ondernemingen) van de onderzochte AEX-ondernemingen (tegenover 24% (11 ondernemingen) van de Eurostoxx-ondernemingen) de wijziging een stijging betekent van de nettopensioenlast van meer dan 40%. De wijziging heeft derhalve voor relatief meer AEX-ondernemingen een sterker negatief effect, dat wil zeggen leidt tot een relatief grotere afname van de winst voor belasting en een relatief grotere stijging van

Tabel 9c Het werkelijk effect van de wijziging van de berekeningswijze van de (netto)financieringslasten op het gerapporteerd resultaat voor belasting uit voortgezette activiteiten over 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = effect (+ is verbetering resultaat, - is verslechtering resultaat)	n	%	n	%
$x > 2\%$	5	11%	3	14%
$1\% < x \leq 2\%$	1	2%	1	5%
$0\% < x \leq 1\%$	5	11%	2	9%
$-1\% < x \leq 0\%$	20	45%	6	27%
$x \leq -1\%$	14	31%	10	45%
Totaal	45	100%	22	100%

Tabel 9d Het werkelijk effect van de wijziging van de berekeningswijze van de nettofinancieringslasten op de gerapporteerde (netto)pensioenlast over 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = effect (+ is toename pensioenlast, - is afname pensioenlast)	n	%	n	%
$x > 40\%$	11	24%	9	41%
$20\% < x \leq 40\%$	4	9%	2	9%
$0\% < x \leq 20\%$	13	29%	6	27%
$-20\% < x \leq 0\%$	16	36%	3	14%
$x \leq -20\%$	1	2%	2	9%
Totaal	45	100%	22	100%

de nettopensoenlasten.

De extra (netto)pensioenlast die het gevolg was van de wijziging, was in 2012 voor de Eurostoxx-ondernemingen in absolute bedragen circa 1,7 miljard euro, voor AEX-ondernemingen circa 2,2 miljard euro. De grote impact bij AEX-ondernemingen wordt, zoals in paragraaf 5.2 aangegeven, deels verklaard door de relatief grotere verschillen tussen disconteringsvoet en verwacht rendement bij AEX- ten opzichte van Eurostoxx-ondernemingen. Daarnaast wordt het veroorzaakt door de relatief grotere (netto)pensioenposities in de balans van de AEX-ondernemingen ten opzichte van de Eurostoxx-ondernemingen. Deze conclusie bevestigt de verwachting die wij hieromtrent uitspraken in ons onderzoek HJV 2011 (paragraaf 5.2).

Voorts kan aan de hand van de jaarrekening 2012 worden geconstateerd dat voor veel ondernemingen het effect van de wijziging in 2012 is toegenomen ten opzichte van 2011. Zo steeg in 2012 bij zowel de Eurostoxx- als de AEX-ondernemingen het aantal ondernemingen waar bij de wijziging in berekening van de nettofinancieringslast een effect van meer dan 40% had op de gerapporteerde (netto)pensioenlast (Eurostoxx: van 16 naar 24% en AEX: van 35 naar 41%). Dit kan worden verklaard doordat in 2012 de disconteringsvoet relatief sterker is gedaald

dan het verwachte rendement op fondsbeleggingen met als gevolg een stijging in het aantal ondernemingen met grotere verschillen tussen het verwachte rendement en de disconteringsvoet (zie paragraaf 5.2.2).

6 Het totale effect van IAS 19R op het eigen vermogen en resultaat

In paragrafen 3, 4 en 5 zijn de effecten op het eigen vermogen ultimo 2012, respectievelijk het resultaat over 2012, per belangrijke wijzigingen in IAS 19R beschreven. Uit de paragrafen blijkt dat de individuele effecten tegengesteld kunnen zijn. In paragraaf 6.1 is daarom het totale effect van IAS 19R op het eigen vermogen per eind 2012 weergegeven, in paragraaf 6.2 het totale effect van IAS 19R op het resultaat 2012.

6.1 Het totale effect van IAS 19R op het eigen vermogen ultimo 2012

Door het vergelijken van de totale nettopensoenverplichtingen die in de balans per einde 2012 volgens IAS 19 oud (2009) zijn verwerkt en de totale nettopensoenverplichtingen die in de balans per einde 2012 van het vergelijkende boekjaar 2012 (jaarrekening 2013) volgens IAS 19R zijn opgenomen, kan de totale invloed

van IAS 19R op het eigen vermogen per einde boekjaar 2012 worden bepaald. Dit totale effect is weergegeven in tabel 10.

In tabel 10 is het effect van IAS 19R op het eigen vermogen aan het eind van boekjaar 2012 vermeld in een absoluut cumulatief bedrag (gesplitst naar positief en negatief) voor de totale onderzoekspopulatie en per afzonderlijke onderneming (exclusief 'early adopters') als percentage van het eigen vermogen en totaal vermogen. Hierbij is een splitsing gemaakt tussen de ondernemingen die de OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode toepasten in 2011 en ondernemingen die de corridor-methode toepasten in 2011. De 'OCI- methode' en winst-en-verliesrekeningmethode zijn bij elkaar opgeteld, omdat het effect hiervan op het eigen vermogen identiek is. Alleen de classificatie van beide methoden onder OCI respectievelijk resultaat is verschillend. Het (latente) belastingeffect op deze wijziging is hierin niet opgenomen, omdat dit niet voldoende eenduidig uit de desbetreffende jaarrekeningen was af te leiden.

Uit tabel 10 blijkt dat de impact van IAS 19R op het eigen vermogen bij ondernemingen die de corridor-methode toepasten, negatief is (zie ook paragraaf 3). Het relatieve effect op het eigen vermogen is bij de AEX gro-

ter dan bij de Eurostoxx, omdat relatief meer AEX-ondernemingen voorheen de corridor toepasten. Bijzonder is dat bij ondernemingen die reeds de OCI-methode of winst-en-verliesrekeningmethode toepasten ook een effect op het eigen vermogen ontstaat. Opvallend is dat bij drie Eurostoxx-ondernemingen en één AEX-onderneming dit effect groter is dan 1% (dit kan zowel positief als negatief zijn), maar minder dan 5%. Dit effect zou kunnen zijn ontstaan door het vervallen van de ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd. Echter, niet bij alle ondernemingen die de OCI-methode al toepasten, kunnen we het effect op het vermogen hiermee verklaren.

Overigens sluiten de effecten van IAS 19R op het eigen vermogen eind 2012 niet altijd aan op de effecten die de onderneming zelf in haar jaarrekening heeft toegelicht. Mogelijke verklaringen voor deze verschillen kunnen zijn het effect van IAS 19R op geassocieerde deelnemingen en joint ventures gewaardeerd tegen de equity methode en belastingeffecten. Immers, deze effecten zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Een voorbeeld van een duidelijke toelichting van de impact van de verwerking van IAS 19R op het eigen vermogen uit de jaarrekening 2013 van een Eurostoxx-

Tabel 10 Het totale effect van IAS 19R op het eigen vermogen ultimo 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
Methode van verwerking van actuariële resultaten:	OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode in 2011	Corridor in 2011	OCI- of winst-en-verliesrekeningmethode in 2011	Corridor in 2011
Totale effect op het eigen vermogen voor de totale onderzoekspopulatie (in miljoenen Euro), te splitsen in:	-619	-35.230	368	-34.480
• Positief effect op eigen vermogen	841	0	346	0
• Negatief effect op eigen vermogen	-1.460	-35.230	-6	-34.480
Het effect als % van het eigen vermogen (x): het aantal ondernemingen onderverdeeld naar klasse	n	n	n	n
1% < x ≤ 5%	1	0	1	0
0% < x ≤ 1%	9	0	2	0
-1% < x ≤ 0%	15	5	5	3
-5% < x ≤ -1%	2	6	0	1
-10% < x ≤ -5%	0	6	0	4
x < -10%	0	1	0	6
Totaal	27	18	8	14
Het effect als % van het totaal vermogen (y): het aantal ondernemingen onderverdeeld naar klasse	n	n	n	n
0% < y ≤ 1%	10	0	3	0
-1% < y ≤ 0%	17	14	5	6
-5% < y ≤ -1%	0	3	0	2
-10% < y ≤ -5%	0	1	0	5
y ≤ -10%	0	0	0	1
Totaal	27	18	8	14

Figuur 2 Best practice: Voorbeeld toelichting van de impact van IAS 19R op het eigen vermogen; BNP Paribas, 2013 Registration document and annual financial report, pp. 145-146

Note 2

RETROSPECTIVE IMPACT OF THE AMENDMENT TO IAS 19

As of 1 January 2013, the Group has applied the amendment to IAS 19 "Employee Benefits" adopted in June 2012 by the European Union: the retirement benefit liability is recognised in the Group's balance sheet taking into account actuarial gains or Losses which had not been

recognised or amortised. As this amendment has a retrospective effect, the comparative financial statements as at 1 January and 31 December 2012 have been restated.

Balance sheet

This table presents the balance sheet items which have been adjusted according to the amendment to IAS 19.

In millions of euros	31 December 2011 before amendment to IAS19	Adjustments	1 January 2012 restated	31 December 2012 before amendment to IAS19	Adjustments	31 December 2012 restated
ASSETS						
Current and deferred tax assets	11,570	106	11,676	8,661	71	8,732
Accrued income and other assets	93,540	(157)	93,383	99,359	(152)	99,207
Investments in associates	4,474	(4)	4,470	7,040	(9)	7,031
TOTAL IMPACT ON ASSETS		(55)			(90)	
LIABILITIES						
Current and deferred tax liabilities	3,489	(14)	3,475	3,046	(103)	2,943
Provisions for contingencies and charges	10,480	255	10,735	10,962	418	11,380
TOTAL IMPACT ON LIABILITIES		241			315	
CONSOLIDATED EQUITY						
Capital and retained earnings	76,764	(354)	76,410	82,655	(437)	82,218
Changes in assets and liabilities recognised directly i n equity	(1,394)		(1,394)	3,231	(5)	3,226
Attributable to equity shareholders	75,370	(354)	75,016	85,886	(442)	85,444
Capital and retained earnings	10,737	58	10,795	8,124	37	8,161
Changes in assets and liabilities recognised directly i n equity	(481)		(481)	412		412
Attributable to minority interests	10,256	58	10,314	8,536	37	8,573
TOTAL IMPACT ON CONSOLIDATED EQUITY		(296)			(405)	

Adjustments are analysed as follows:

In millions of euros	1 January 2012			31 December 2012		
	Impact of the amendment to IAS19	of which past service costs	of which actuarial gains and losses	Impact of the amendment to IAS19	of which past service costs	of which actuarial gains and losses
Costs not yet recognised (before tax)	(412)	(163)	(249)	(570)	(153)	(417)
of which accrued income and other assets	(157)			(152)		
of which provisions for contingencies and charges	(255)			(418)		
Deferred tax	120	57	63	174	54	120
of which deferred tax assets	106			71		
of which deferred tax liabilities	14			103		
Impact of associates	(4)		(4)	(9)		(9)
Exchange rates					(2)	(2)
RETROSPECTIVE IMPACT OF THE AMENDMENT TO IAS 19	(296)	(106)	(190)	(405)	(101)	(304)

onderneming (BNP Paribas) is in figuur 2 opgenomen. Figuur 2 geeft niet alleen de totale de impact van deze stelselwijziging op het eigen vermogen en de individuele balansposten weer, maar geeft ook een uitsplitsing van het effect per oorzaak. Deze oorzaken zijn het vervallen van de ongerealiseerde actuariële verliezen en de ongerealiseerde lasten over verstreken diensttijd ('past service cost') ten laste van het eigen vermogen. De belastingeffecten en het effect dat dit heeft op de waardering van geassocieerde deelnemingen ('equity method') worden afzonderlijk vermeld.

6.2 Het totale effect van IAS 19R op het resultaat over 2012

Door het vergelijken van alle nettopensioenlasten (zoals 'service costs', interestkosten, verwacht rendement op fondsbeleggingen etc.) die in de winst-en-verliesrekening 2012 volgens IAS 19 oud (2009) zijn verwerkt en alle nettopensioenlasten (zoals

'(past)service cost', nettofinancieringskosten etc.) die in de winst-en-verliesrekening van het vergelijkende boekjaar 2012 (jaarrekening 2013) volgens IAS 19R zijn verwerkt, kan de totale invloed van IAS 19R op de winst- en verliesrekening worden bepaald. Het totaaleffect op de gerapporteerde winst voor belasting uit voortgezette activiteiten is weergegeven in tabel 11a, het totaaleffect op de gerapporteerde nettopensioenlast 2012 in tabel 11b. De onderzoeksresultaten zijn exclusief de ondernemingen die in de jaarrekening 2012 IAS 19R voor het eerst hebben toegepast ('early adopters').

Ter verduidelijking van tabellen 11a en 11b wordt opgemerkt dat het totale effect van IAS 19R op het resultaat kan bestaan uit negatieve effecten (toename nettolast), bijvoorbeeld een hogere nettofinancieringslast, maar ook uit positieve effecten (lagere nettolast), bij-

Tabel 11a Het totale effect van IAS 19R op het gerapporteerd resultaat voor belasting uit voortgezette activiteiten over 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = effect (+ is verbetering resultaat, - is verslechtering resultaat)	n	%	n	%
$x > 2\%$	5	11%	4	18%
$1\% < x \leq 2\%$	5	11%	0	0%
$0\% < x \leq 1\%$	9	20%	6	27%
$-1\% < x \leq 0\%$	13	29%	5	23%
$x \leq -1\%$	13	29%	7	32%
Totaal	45	100%	22	100%

Tabel 11b Het totale effect van IAS 19R op de gerapporteerde (netto)pensioenlast over 2012

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen x = effect (+ is toename pensioenlast, - is afname pensioenlast)	n	%	n	%
$x > 40\%$	10	22%	7	32%
$20\% < x \leq 40\%$	3	7%	0	0%
$0\% < x \leq 20\%$	7	15%	6	27%
$-20\% < x \leq 0\%$	17	38%	3	14%
$x \leq -20\%$	8	18%	6	27%
Totaal	45	100%	22	100%

voorbeeld als gevolg van het vervallen van amortisatiekosten van actuariële verliezen bij het voorheen toepassen van de corridormethode. Per saldo kan derhalve het totaaleffect positief of negatief zijn.

Aan de hand van tabel 11a kan worden geconstateerd dat de overgang naar IAS 19R bij de meeste Eurostoxx- (58%) en AEX-ondernemingen (53%) een verslechtering van het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening over 2012 tot gevolg heeft gehad. Het aantal Eurostoxx- en AEX-ondernemingen waarbij het totale effect negatief is op het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening is derhalve vergelijkbaar (58% versus 53%). In paragraaf 5.3 is geconcludeerd dat de wijziging in de berekening van de nettofinancieringskosten individueel bij AEX-ondernemingen een relatief sterker negatief effect heeft op het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening dan bij Eurostoxx-ondernemingen (als gevolg van grotere verschillen in nettofinancieringskosten bij AEX-ondernemingen). Kennelijk wordt dit sterkere negatieve effect gemitigeerd door de bij AEX-ondernemingen relatief grotere positieve effecten van het vervallen van amortisatiekosten van actuariële verliezen (zie paragraaf 3.2).

7 Wijziging van presentatie en toelichting

In paragraaf 7.1 wordt ingegaan op de wijze waarop de onderzochte ondernemingen de nettofinancieringslast

hebben gepresenteerd in de jaarrekeningen en in hoeverre zij deze presentatie als gevolg van IAS 19R hebben gewijzigd. In paragraaf 7.2 worden de resultaten van ons onderzoek naar de naleving van enkele (additionele) toelichtingseisen van IAS 19R beschreven.

7.1 Presentatie van de nettofinancieringslast van toegezegd-pensioenregelingen

Zoals in HJV 2011 is aangegeven (paragraaf 7.1), schrijft IAS 19R niet voor in welke rubriek van de winst-en-verliesrekening de nettofinancieringslast (of -bete) op toegezegd-pensioenregelingen moet worden gepresenteerd. De keuze is rubricering als operationeel resultaat, samen met de andere elementen van toegezegd-pensioenkosten, zoals de lasten verbonden aan de verrichte diensten in het boekjaar ('current service cost'), of als financieel resultaat.

In tabel 12a wordt aangegeven hoe de Eurostoxx- en AEX-ondernemingen het financieringsresultaat van toegezegd-pensioenregelingen hebben gerubriceerd in de jaarrekening 2012 en 2013. Ter vergelijking zijn de resultaten over 2011 (uit HJV 2011) vermeld.

Uit tabel 12a blijkt dat ten opzichte van 2011 het aantal Eurostoxx-ondernemingen en AEX-ondernemingen dat de nettofinancieringslast onder het financierings-

Tabel 12a Rubricering van de nettofinancieringslast van toegezegd-pensioenregelingen

Boekjaar	2011				2012				2013			
Index	Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Onder financieringsresultaat in de winst-en-verliesrekening	19	39%	4	17%	27	55%	6	25%	33	67%	13	57%
Onder operationeel resultaat (personeelskosten) in de winst-en-verliesrekening	29	59%	19	83%	22	45%	18	75%	16	33%	10	43%
Niet toegelicht	1	2%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Totaal	49	100%	23	100%	49	100%	24	100%	49	100%	23	100%

resultaat in de winst-en-verliesrekening presenteert, is gestegen over de periode 2012-2013. Dit stemt overeen met de uitgesproken verwachting in HJV 2011.

Het aantal Eurostoxx-ondernemingen dat voor deze wijze van presenteren kiest, steeg in 2012 van 19 (39%) naar 27 (55%) en in 2013 naar 33 (67%). Het aantal AEX-ondernemingen dat hiervoor opteert, bleef in eerste instantie achter bij de Eurostoxx, slechts vier (17%) in 2011 en zes (25%) in 2012, maar steeg in 2013 bij de overgang naar IAS 19R naar een meerderheid van 13 ondernemingen (57%). Onder de ondernemingen die in 2012 de presentatiewijze van de nettofinancieringslast inzake pensioenen hebben gewijzigd, is maar één Eurostoxx-onderneming die in 2012 IAS 19R vervroegd heeft toegepast. De overige ondernemingen die de presentatiewijziging in 2012 hebben doorgevoerd, hebben de wijze van presenteren van de nettofinancieringslast dus reeds vóór de overgang naar IAS 19R heroverwogen.

Uit bovenstaande blijkt dat in totaal 14 Eurostoxx-ondernemingen en negen AEX-ondernemingen over de periode 2012-2013 de nettofinancieringslast van de pensioenen hebben geherrubriceerd naar het financieringsresultaat. Voor deze individuele ondernemingen hebben wij het verband gelegd tussen de herclassificatie en het effect van IAS 19R op de nettofinancieringslasten over 2012 (zie paragraaf 5). Hieruit blijkt dat bij het merendeel van deze ondernemingen (11 van de 14 Eurostoxx- en 8 van de 9 AEX-ondernemingen), de nettofinancieringslasten over 2012 door de invoering van IAS 19R toenemen. Bij deze ondernemingen wordt dus door de herclassificatie bereikt dat het effect op het operationele resultaat (en EBITDA) van de wijziging in de nettofinancieringslasten van pensioenen als gevolg van IAS 19R wordt beperkt, hetgeen een overweging voor de onderneming kan zijn geweest om de herrubricering door te voeren. Bij de overige ondernemingen die de herclassificatie hebben doorgevoerd, is het effect van IAS 19R op de nettofinancieringslast over 2012 neutraal.

Een voorbeeld van een toelichting van een positieve impact van de presentatiewijziging op het operationeel

resultaat uit de jaarrekening 2013 van een Eurostoxx-onderneming (Eni) is in figuur 3 opgenomen. Deze onderneming heeft duidelijk de impact van de presentatiewijziging op het operationeel resultaat over 2012 in de toelichting uiteengezet en gekwantificeerd.

Tevens hebben wij voor de gehele onderzoekspopulatie het verband gelegd tussen de keuze van de onderneming inzake de rubricering van de nettofinancieringslast van pensioenen en het effect dat IAS 19R heeft op de nettofinancieringslast van pensioenen (zie paragraaf 5).

In tabel 12b is het verband weergegeven tussen de presentatiewijze van de nettofinancieringslast van pensioenen in de winst-en-verliesrekening door de Eurostoxx-ondernemingen en AEX-ondernemingen (in de jaarrekening 2013) en het effect dat IAS 19R heeft op de nettofinancieringslast van pensioenen over het vergelijkend boekjaar 2012 (negatief of positief/neutraal effect).

Uit tabel 12b blijkt dat bij het merendeel van de Eurostoxx-ondernemingen (22 van de 33 gevallen) en van de AEX-ondernemingen (tien van de 13 gevallen) die de nettofinancieringslast inzake pensioenen rubriceren onder het financieringsresultaat, de nettofinancieringskosten door de invoering van IAS 19R in 2012 zijn toegenomen. Het is opvallend dat relatief meer AEX-ondernemingen (30%) dan Eurostoxx-ondernemingen (14%) waarbij IAS 19R een negatief effect heeft op de nettofinancieringslast van pensioenen in 2012, er voor kiezen deze post te presenteren onder het operationeel resultaat (onderdeel van EBITDA).

7.2 Additionele informatie in de toelichting

7.2.1 Inleiding

Een nieuwe of aangepaste IFRS bevat veelal ook nieuwe toelichtingseisen. IAS 19R is hierop geen uitzondering. De additionele toelichtingseisen van IAS 19R betreffen met name toegezegd-pensioenregelingen, bedrijfstakpensioenregelingen en groepspensioenrege-

Figuur 3 Best practice: Voorbeeld toelichting van presentatiewijziging van het financieeringsresultaat inzake pensioenen; Eni, Annual Report 2013, p. 129

Changes in accounting policies

By Commission Regulation (EU) No. 475/2012 of June 5, 2012, the revised IAS 19 "Employee Benefits" (hereinafter "IAS 19") has been endorsed. The new provisions of IAS 19 are applied retrospectively by adjusting the opening balance sheet as of January 1, 2012 and the 2012 profit and loss account. In the consolidated financial statements, the application of the new provisions of IAS 19 leads a pre-tax and post-tax effect amounting to, respectively: (i) a decrease of equity as of January 1, 2012 of €123 and €61 million; (ii) a decrease of equity as of December 31, 2012 of €269 and €155 million, whose €149 and €96 million related to the 2012 actuarial gains and losses recognized within other comprehensive income. The effect on the 2012 profit and loss account is not material. The presentation of net interest on defined benefit plans within the item "Finance income [expense]", previously presented within the payroll costs, determined an increase of 2012 operating profit of €45 million.

lingen. Een volledige uiteenzetting van alle nieuwe toelichtingseisen van IAS 19R valt buiten het bestek van dit artikel.

In HJV 2011 hebben wij enkele belangrijke nieuwe toelichtingseisen van IAS 19R vermeld, zoals een (a) gevoeligheidsanalyse (hierna: 'gevoeligheidsinformatie') voor elke op balansdatum 'redelijkerwijs mogelijke' wijziging in een belangrijke veronderstelling en (b) een indicatie van het effect van de toegezegd-pensioenregeling op de

toekomstige kasstromen van de onderneming met (onder andere) (1) vermelding van de verwachte ondernemingsbijdrage/premie en (2) het looptijdprofiel/duratie van de pensioenverplichting. De onderzoeksresultaten op genoemde nieuwe toelichtingseisen worden in paragrafen 7.2.2 tot en met 7.2.4 behandeld.

7.2.2 Gevoeligheidsinformatie

In tabel 13a is aangegeven de mate waarin in de jaarrekening 2013 gevoeligheidsinformatie is aangetroffen.

Uit tabel 13a blijkt dat vrijwel alle ondernemingen (zowel bij de Eurostoxx-ondernemingen als bij de AEX-ondernemingen op één na) in hun jaarrekening 2013 toelichten wat het effect van wijzigingen in de disconteringsvoet op de brutopensioenverplichting (DBO) is. Voor de AEX-ondernemingen betreft de uitzondering een onderneming die de gevoeligheid van de pensioenlasten op een wijziging van de disconteringsvoet toelicht (en dus niet op de pensioen verplichting). Verder wordt opgemerkt dat een beperkt aantal ondernemingen (Eurostoxx: zes en AEX: één) ervoor heeft gekozen om de gevoeligheid van de brutopensioenverplichting voor uitsluitend een verhoging of verlaging van de disconteringsvoet weer te geven. Dit lijkt evenwel in overeenstemming met IAS 19R, waarin wordt gesproken over 'veranderingen' en niet over 'toenames en afnames' van veronderstellingen (i.c. de disconteringsvoet). De 'redelijkerwijze mogelijke' wijziging in disconteringsvoet die daarbij is gehanteerd varieert van +/- 0,1%, +/- 0,25%, +/- 0,5%, +/- 0,75% tot +/- 1%. Relatief de meeste ondernemingen, zowel bij de Eurostoxx- als de AEX-ondernemingen, hanteerden als wijziging een percentage van +/- 0,5%.

Naast de gevoeligheid van de brutopensioenverplichting voor wijzigingen in de disconteringsvoet hebben veel ondernemingen (Euronext: 40 (82%), AEX: 21 (92%)) ook de gevoeligheid van deze verplichting voor andere veronderstellingen vermeld. De meest voorko-

Tabel 12b Keuze presentatie nettofinancieringslast pensioenen en effect van IAS 19R op de nettofinancieringslast in 2012

Boekjaar	2012			
Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%
Presentatie onder financieringsresultaat in de winst-en-verliesrekening	33	67%	13	57%
• waarbij IAS 19R een negatief effect heeft op nettofinancieringslast van pensioenen	22	45%	10	44%
• waarbij IAS 19R een neutraal of positief effect heeft op nettofinancieringslast van pensioenen	11	22%	3	13%
Presentatie onder operationeel resultaat (personeelskosten) in de winst-en-verliesrekening	16	33%	10	43%
• waarbij IAS 19R een negatief effect heeft op nettofinancieringslast van pensioenen	7	14%	7	30%
• waarbij IAS 19R een neutraal of positief effect heeft op nettofinancieringslast van pensioenen	9	19%	3	13%
Totaal	49	100%	23	100%

Tabel 13a Gevoelighedsinformatie in de jaarrekening 2013

Index	Eurostoxx		AEX	
	n	%	n	%
n = aantal ondernemingen				
Ondernemingen die de gevoeligheid van de DBO hebben toegelicht, voor een verhoging <i>en</i> verlaging van de disconteringsvoet	42	86%	21	91%
Ondernemingen die de gevoeligheid van de DBO hebben toegelicht, voor een verhoging <i>of</i> verlaging van de disconteringsvoet	6	12%	1	4%
Ondernemingen die geen gevoelighedsinformatie hebben opgenomen	1	2%	1	4%
Totaal	49	100%	23	100%
Ondernemingen de gevoeligheid van de DBO voor een wijziging in één of meer andere veronderstellingen dan de disconteringsvoet hebben toegelicht	40	82%	21	91%

mende betroffen salariscroei, inflatie en levensverwachting. Een duidelijk voorbeeld van verstreekte gevoelighedsinformatie is opgenomen in figuur 4.

Arnold (2014) geeft op basis van enkele jaarrekeningen 2012 van AEX-ondernemingen een *schatting* van het effect van een wijziging in de disconteringsvoet op de brutopensioenverplichting. Op basis van de verstreekte gevoelighedsinformatie (en de duration – zie hierna) in de jaarrekeningen 2013 is het voor het eerst mogelijk aan te geven wat het *werkelijke* gevolg op de jaarrekening 2013 is van bijvoorbeeld een verlaging van de disconteringsvoet van 1%. Een verlaging van de dis-

conteringsvoet van 1% zou in de jaarrekening 2013 van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen een stijging van de brutopensioenverplichting van circa 71 miljard euro, respectievelijk ruim 30 miljard euro hebben betekend. Met behulp van de verstreekte informatie over de gemiddelde ‘duration’ (zie paragraaf 7.2.4) van de pensioenverplichting kon overigens een vergelijkbaar effect worden bepaald.

7.2.3 Informatie over toekomstige kasstromen

Waar onder IAS 19 oud (2009) nog de mogelijkheid (‘zodra redelijkerwijze mogelijk’) was om de verwachte werkgeversbijdrage aan een toegezegd-pensioenregeling voor het komend jaar niet te vermelden, dient deze onder IAS 19R altijd te worden vermeld. In tabel 13b is aangegeven de mate waarin deze informatie in de jaarrekening 2013 is aangetroffen.

Uit tabel 13b blijkt dat met name bij de Eurostoxx-ondernemingen de navoring van deze informatie-eis kan worden verbeterd: in 15 (31%) van de onderzochte jaarrekeningen ontbrak de vermelding van de voor het komend jaar verwachte werkgeversbijdrage aan de pensioenregeling (AEX: drie ofwel 13%). Overigens hebben we in het onderzoek geconstateerd dat er 20 Eurostoxx (41%) en zeven AEX-ondernemingen (30%) zijn die naast de werkgeversbijdrage tevens de verwachte *uitkeringen* (veelal over een periode van tien jaar) door de pensioenuitvoerder vermelden. Een voorbeeld betreft AKZO, die in figuur 5 is opgenomen.

7.2.4 Informatie over de duration van de pensioenverplichting

In tabel 13c is aangegeven in hoeverre informatie over het looptijdprofiel (i.c. de duration) van de pensioenverplichting is aangetroffen in de jaarrekening 2013.

Uit tabel 13c blijkt dat 33 (67%) Eurostoxx-ondernemingen en 18 (78%) AEX-ondernemingen de nieuwe toelichtingseis van het (expliciet) vermelden van de duration opvolgen, 16 Eurostoxx en vijf AEX-ondernemingen derhalve niet. Ter nuancering van deze bevinding kan worden opgemerkt, dat de duration (= rentegevoeligheid) van de pensioenverplichting bij be-

Figuur 4 Best practice: toelichting gevoelighedsanalyse; Philips Annual Report 2013, p. 174

Sensitivity analysis			
The table below illustrates the approximate impact on the defined-benefit obligation if the Company were to change key assumptions. The DBO was recalculated using a change in the assumptions of 1% which overall is considered a reasonably possible change. The impact on the DBO because of changes in discount rate is normally accompanied by offsetting movements in plan assets, especially when using matching strategies.			
Defined benefit obligation			2013
	Pension Netherlands	Pension other	Retiree medical
Increase			
Discount rate (1% movement)	(1,708)	(822)	(12)
Wage increase (1% movement)	165	28	–
Inflation (1% movement)	979	461	–
Longevity (see explanation)	355	232	7
Medical benefit level (1% price increase)	–	–	12
Decrease			
Discount rate (1% movement)	2,158	962	16
Wage increase (1% movement)	(147)	(26)	–
Inflation (1% movement)	(876)	(418)	–

Tabel 13b Informatie over effect van pensioenregeling op toekomstige kasstromen in de jaarrekening 2013

Index	Eurostoxx		AEX	
n = aantal ondernemingen	n	%	n	%
Ondernemingen die de voor komend jaar (en/of jaren daarna) te betalen bijdragen aan de pensioenregeling (veelal: pensioenuitvoerder) vermelden	34	69%	20	87%

nadering bepaald kan worden aan de hand van door ondernemingen verstrekte gevoeligheidsinformatie (zie paragraaf 7.3.2).

Zo is bij een duration van 20 is de gevoeligheid van een rentewijziging van 1%-punt bij benadering 20%. Een op die wijze ‘berekende’ duration hebben wij voor genoemde ondernemingen niet uitgevoerd.

7.2.5 Toelichting van de impact van IAS 19R

Bij de eerste toepassing van een nieuwe of gewijzigde IFRS (zoals IAS 19R) dient het effect van (retrospectieve toepassing van) stelselwijzigingen die daarvan het gevolg zijn, zoals het vervallen van de corridor en de gewijzigde basis voor de berekening van de nettofinancieringskosten (zie paragraaf 5), te worden toegelicht overeenkomstig IAS 8. Vorenstaande betekent dat als IAS 19R voor het eerst wordt toegepast in de jaarrekening 2013, het effect van toepassing in de vergelijkende cijfers 2012 en het boekjaar 2013 (expliciet) dient te worden toegelicht.

In tabel 14 is aangegeven in hoeverre ondernemingen (exclusief ‘early adopters’) in hun jaarrekening 2013 expliciet een toelichting over de effecten van de overgang naar IAS 19R hebben opgenomen.

Uit tabel 14 blijkt dat bijna alle ondernemingen (Eurostoxx: 40 (89%) en AEX: 20 (91%)) expliciet de effecten van de eerste toepassing van IAS 19R in de jaarrekening 2013 hebben toegelicht. Verder kan worden geconstateerd dat vermelding van de effecten op het vergelijkende boekjaar (met name het effect op het beginvermogen) uitgebreider/beter is dan de vermelding van de effecten op het boekjaar 2013. De aard en omvang (‘diepgang’) van de toelichting verschilt per onderneming. Er zijn ondernemingen die in een afzonderlijke paragraaf de effecten beschrijven, andere ondernemingen nemen een vergelijking, veelal alleen van de vergelijkende cijfers 2012, op tussen balans en resultaatcijfers bij toepassing van IAS 19R en de balans en resultaatcijfers ‘zoals gepresenteerd in de jaarrekening 2012’ (derhalve bij toepassing van IAS 19 oud (2009)). Voor een voorbeeld van laatstgenoemde wordt verwezen naar figuur 2.

8 Andere in de Nederlandse pensioencontext mogelijk relevante wijzigingen

Zoals in HJV 2011 is vermeld, heeft de RJ zich bij de IASB ingespannen om in IAS 19R bepalingen op te ne-

men waarvan zij verwacht dat deze een belangrijke invloed hebben op de verslaggeving over de Nederlandse pensioensituatie. Dit betreft met name de verwerking van werknemersbijdragen (paragraaf 8.1) en in uitvoeringsovereenkomsten overeengekomen beperkingen in werkgeversbijdragen (premies) in de financiering van toegezegd-pensioenregelingen (paragraaf 8.2).

8.1 Wijziging in de verwerking van werknemersbijdragen

Werknemersbijdragen zijn bijdragen die werknemers (moeten) leveren in de financiering van hun toegezegd-pensioenregeling. De oude IAS 19 (2009) bevatte geen bepalingen over de wijze waarop in toegezegd-pensioenregelingen rekening moet worden gehouden met werknemersbijdragen. Het lijkt niet onredelijk te veronderstellen dat in de praktijk werknemersbijdragen in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt op het moment dat ze door de werknemers worden betaald, bijvoorbeeld door inhouding op het salaris.

Volgens IAS 19R dienen overeengekomen werknemersbijdragen echter door middel van een actuariële toerekening over de diensttijd van de werknemer in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt (en dus niet op moment van ontvangst door de onderneming), danwel vormen deze bijdragen actuariële resultaten (‘re-

Figuur 5 Best practice: toelichting toekomstige kasstromen; AKZO Annual Report 2013, p. 144

Cash flows		
In 2014, we expect to contribute €394 million to our defined benefit pension plans. This includes €96 million of regular pension contributions and €298 million for top-ups, of which £25 million (€30 million) will be paid out of the CPS escrow account (see explanation at the end of note). We expect to pay a further €23 million for other post-retirement benefit plans. No allowance is made for special one off contributions that may arise in relation to new de-risking opportunities, like for example the pensioner settlement with MetLife in the US in 2013.		
The figures in the table below are the estimated future benefit payments to be paid from the plans to beneficiaries over the next ten years.		
In € millions	Pensions	Other post-retirement benefits
2014	892	23
2015	890	23
2016	898	23
2017	904	23
2018	911	22
2019-2023	4.650	104

Tabel 13c Duration van de pensioenverplichting in de jaarrekening 2013

Index	Eurostoxx		AEX	
	n	%	n	%
n = aantal ondernemingen				
Aantal ondernemingen dat de duration van de pensioenverplichting expliciet vermeldt	33	67%	18	78%
Vermelde duration:				
10-14	12	36%	6	33%
15-19	20	61%	6	33%
20-24	1	3%	6	34%
Totaal aantal ondernemingen dat de duration van de pensioenverplichting expliciet vermeldt	33	100%	18	100%

measurements”, verwerking in Other Comprehensive Income - OCI) indien ze vereist zijn om bij te dragen in het delgen van een dekkingstekort van het fonds. Dit laatste is volgens de RJ in de Nederlandse praktijk (tot nu toe) uitzonderlijk (RJ Uiting 2012-1, al. 317). Over de reikwijdte en toepassing van vorengenoemde wijziging bestond onduidelijkheid. Deze onduidelijkheid is voor verschillende partijen, waaronder de RJ, aanleiding geweest de IASB te verzoeken de nieuwe IAS 19 op dit punt te verduidelijken. In november 2013 heeft de IASB een ‘amendment to IAS’ getiteld ‘Defined Benefit Plans: Employee Contributions’ gepubliceerd. Hoewel aangeduid als amendment (aanpassing), geeft de IASB er zelf in aan dat de bepalingen meer moeten worden beschouwd als verduidelijking van bestaande

IAS 19R-bepalingen dan als aanpassing van die regels. De ‘verduidelijking’ dient volgens de IASB te worden toegepast op boekjaren die ingaan op of na 1 juli 2014, maar eerdere toepassing is toegestaan. Goedkeuring door de Europese Unie wordt verwacht in het vierde kwartaal van 2014. In de praktijk lijkt de algemene opvatting te zijn dat de verduidelijkingen reeds konden worden toegepast in 2013.

Belangrijkste verduidelijking is dat werknemersbijdragen die uitsluitend gerelateerd zijn aan de dienstverlening in een bepaalde periode en (dus) niet gerelateerd/afhankelijk zijn van de duur van de dienstverlening, verwerkt worden in het resultaat van de desbetreffende periode. Desbetreffende werknemersbijdragen behoeven volgens deze pragmatische benadering (‘practical expedient’) dan niet actuair toegerekend te worden aan perioden. Als voorbeeld wordt genoemd werknemersbijdragen bestaande uit een vast percentage van de pensioengrondslag (bijvoorbeeld salaris). In dat geval is de bijdrage volledig afhankelijk van het salaris (en dus dienstverlening) in een bepaalde periode en derhalve niet afhankelijk van de duur van de dienstverlening. De werknemersbijdrage wordt in de winst-en-verliesrekening verwerkt – als vermindering op de ‘current service costs’ – op het moment van ontvangst. Consequentie van de pragmatische benadering is dat de verwerkingswijze van dergelijke werknemersbijdragen dan niet afwijkt van de onder de oude IAS 19 (2009) in de praktijk gehanteerde verwerkingswijze.

Tabel 14 Toelichting van het effect van IAS 19R in de jaarrekening 2013

Index	Eurostoxx		AEX	
	n	%	n	%
n = aantal ondernemingen				
Ondernemingen die effect(en) van IAS 19R toelichten	40	89%	20	91%
vermelding effect op beginvermogen 2012	32	71%	19	86%
vermelding effect op resultaat 2012	35	78%	15	68%
vermelding effect op OCI 2012	19	42%	13	59%
vermelding effect op beginvermogen 2013	34	76%	16	73%
Totaal	45	100%	22	100%

Tabel 15 Frequentie van voorkomen en omvang van werknemersbijdragen

	2011				2013			
	Eurostoxx		AEX		Eurostoxx		AEX	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Aantal ondernemingen met werknemersbijdragen verwerkt in de winst-en-verliesrekening	32	65%	12	69%	36	73%	17	74%
In de winst-en-verliesrekening verwerkte werknemersbijdragen ten opzichte van de (netto, na aftrek werknemersbijdragen) ‘current service cost’ van ondernemingen met werknemersbijdragen (gemiddeld)	13%		22%		13%		25%	

In tabel 15 is aangegeven bij hoeveel ondernemingen werknemersbijdragen zijn aangetroffen. Daarnaast is een indicatie gegeven van de relatieve omvang van de aangetroffen werknemersbijdragen.

Uit het onderzoek van de onderzochte jaarrekeningen blijkt dat zowel bij Eurostoxx- als AEX-ondernemingen een toename heeft plaatsgevonden in toegezegd-pensioenregelingen waaraan werknemers zelf een bijdrage (moeten) leveren (Eurostoxx van 65% naar 73% en AEX van 69% naar 74%). Bij de AEX-ondernemingen is de gemiddelde omvang van de werknemersbijdragen (uitgedrukt in % van 'current service costs') toegenomen (van 22% naar 25%). Geconcludeerd kan worden dat AEX-ondernemingen in toenemende mate werknemers laten meebetalen in de financiering en het dragen van risico van hun toegezegd-pensioenregeling. In HJV 2011-onderzoek concludeerden wij dat geen van de onderzochte ondernemingen met toegezegd-pensioenregelingen en werknemersbijdragen expliciet vermeldde de wijze waarop in de jaarrekening rekening was gehouden met dergelijke bijdragen. Uit dit onderzoek komt eenzelfde beeld naar voren. Wel hebben in de jaarrekening 2013 in totaal drie ondernemingen (CRH, KPN en Philips) expliciet melding gemaakt van het reeds toepassen van de hierboven vermelde door de IASB gepubliceerde 'praktische benadering' voor de verwerking van werknemersbijdragen. Onze inschatting is echter dat in de Nederlandse verslaggevingspraktijk de 'praktische benadering' door veel ondernemingen (impliciet) is toegepast.

8.2 Wijziging in de verwerking van het effect van een limitering in werkgeversbijdragen

In ons HJV 2011-onderzoek hebben wij aangegeven dat naar de inschatting van de RJ een limitering van de werkgeversbijdragen (zeker) in de Nederlandse context veel voorkomt. In de nieuwe IAS 19 (2011) is specifiek opgenomen dat met een limiet in bijdrage die de werkgever in de toekomst moet betalen ter financiering van de toegezegd-pensioenregeling rekening moet worden gehouden bij de bepaling van de uiteindelijke kosten van de regeling. Ook over deze wijziging bestond (en bestaat) onduidelijkheid over de wijze waarop deze moet worden toegepast en de impact die het kan hebben op de pensioenkosten en pensioenverplichting. In HJV 2011 concludeerden we dat uit geen van de onderzochte jaarrekeningen was af te leiden wat de exac-

te afspraken inzake gemaximeerde werkgeversbijdragen inhielden en wat het mogelijke effect van IAS 19R zou zijn bij toepassing van de limiet.

Uit ons onderzoek onder jaarrekeningen 2013 komt voor wat betreft Eurostoxx-ondernemingen eenzelfde beeld naar voren: geen enkele vermelding van (een effect van) een limiet in werkgeversbijdragen. In vier (17%) van de AEX-jaarrekeningen wordt wel melding gemaakt van het bestaan van een limiet in werkgeversbijdragen van toegezegd-pensioenregelingen. Een voorbeeld betreft Air France-KLM.

In geen van de genoemde jaarrekeningen werd gemeld wat de impact is van de limiet in werkgeversbijdragen op de financiële cijfers. Redenen hiervoor kunnen zijn dat er geen sprake was van een materieel effect, dat ondernemingen niet vooruit willen lopen op het aankondigen van een (mogelijke) verlaging van de pensioenverplichting, zonder dat zij op betrouwbare wijze kunnen vaststellen wat de impact hiervan is of dat de ondernemingen er al rekening mee hielden door bijvoorbeeld verwerking in de aanname indexatie. Het beperkte aantal meldingen rechtvaardigt wel de vraag of de limiet in de praktijk daadwerkelijk het effect heeft als door de RJ is verondersteld en voor de RJ aanleiding is geweest om bij de IASB voor opname van de limiet in IAS 19 (2011) te vragen.

9 Samenvatting en conclusies

In onze bijdrage aan HJV 2011 hebben wij op basis van de jaarrekening 2011 van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen een inschatting gegeven van de (verwachte) gevolgen van de nieuwe IAS 19R op het resultaat en solvabiliteit van die ondernemingen. Wij concludeerden dat de wijzigingen in de nieuwe pensioenstandaard naar verwachting een forse impact op het resultaat en solvabiliteit van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen met toegezegd-pensioenregelingen ('DB'-regelingen) zouden hebben. Deze bijdrage is het vervolg op HJV 2011. Aan de hand van de onderzochte jaarrekeningen 2012 en 2013, inclusief vergelijkende cijfers 2012, zijn de *werkelijke* gevolgen vastgesteld (kwantitatief en kwalitatief), die de wijzigingen van IAS 19R (individueel en in totaal) in de jaarrekeningen van IFRS-toepassende ondernemingen in de Europese Unie en in Nederland hebben gehad.

Allereerst kon worden vastgesteld dat in geen van de onderzochte jaarrekeningen is vermeld dat als gevolg

Figuur 6 Best practice: vermelding van het bestaan van een limiet in werkgeversbijdragen. Air France- KLM, Financial Statements 2013, p. 53

"Pension plan related to NL cabin crew: the amount of normal and additional employer contributions is capped at 48% of the pension base"

van IAS 19R de classificatie van pensioenregelingen is gewijzigd, ook niet in geval van bedrijfstakpensioenregelingen. Bij zowel de Eurostoxx- als AEX-ondernemingen kon bij één onderneming worden vastgesteld dat van de bedrijfstakpensioenregeling die classificeert als toegezegde-bijdrageregeling, een aantal informatie-elementen in de toelichting zijn opgenomen die volgens IAS 19R verplicht zouden zijn geweest als dit bedrijfstakpensioenfonds een toegezegd-pensioenregeling was geweest. Deze additionele toelichting is in lijn met de visie van de RJ (RJ-Uiting 2013-9).

Vervolgens hebben wij vastgesteld dat slechts enkele ondernemingen IAS 19R vervroegd hebben toegepast waarbij maar bij één Eurostoxx-onderneming hierdoor de corridor methode vervalt.

Verreweg het belangrijkste individuele effect van IAS 19R op de solvabiliteit van de onderzochte ondernemingen is het afschaffen van de corridor methode. Dit is een bevestiging van de verwachting die wij hieromtrent uitspraken in HJV 2011. Het werkelijke effect van deze wijziging in de jaarrekening 2012 is echter aanzienlijk groter dan onze verwachting hiervan op basis van de jaarrekening 2011. Voor Eurostoxx-ondernemingen is dit negatief effect op het eigen vermogen eind 2012 in absolute termen zelfs verdubbeld (totale cumulatieve effect is gestegen van 15 tot 33 miljard negatief). Dit komt vooral voort uit de significante actuariële verliezen die zijn geleden over 2012 als gevolg van dalende rentes, langere levensverwachtingen en slechte beleggingsrendementen. Bij bijna alle ondernemingen bleken de actuariële resultaten over 2012 (per saldo) negatief te zijn. Overigens als het merendeel van de Eurostoxx-ondernemingen de OCI-methode al niet voor de invoering van IAS 19R had toegepast, was het eenmalige effect van het afschaffen van de corridor methode nog groter geweest. Daarnaast is het effect op het eigen vermogen van het vervallen van de corridor methode bij een vijftal AEX-ondernemingen op individueel niveau groot (> 20% van het eigen vermogen). Het effect op het resultaat van het vervallen van de amortisatie van de actuariële resultaten door het afschaffen van de corridor methode, is beperkt (slechts bij één AEX-onderneming > 10%), maar wel groter dan verwacht.

Aangezien bovengenoemde actuariële verliezen over 2012 door IAS 19R impact hebben op de volatiliteit van het eigen vermogen, is de wens van ondernemingen om over te stappen op Collectieve Defined Contribution (CDC)-regelingen mogelijk gegroeid. Aanpassingen van pensioenregelingen zullen bij AEX-ondernemingen mogelijk ook gaan voortkomen uit de nieuwe pensioenwet.

Eveneens een bevestiging van onze verwachting in HJV 2011 betreft het belangrijkste individuele effect op het resultaat. Dit is het effect van de wijziging dat het rendement op de fondsbeleggingen dat in het resultaat

wordt verwerkt niet langer is gebaseerd op het daadwerkelijk verwachte rendement, maar gelijk moet worden gesteld aan de gehanteerde disconteringsvoet. De extra (netto)pensioenlast die het gevolg was van deze wijziging was in 2012 voor de Eurostoxx-ondernemingen in absolute bedragen circa 1,7 miljard Euro, voor AEX-ondernemingen circa 2,2 miljard Euro. Ook hiervoor gold dat het effect van deze wijziging op het resultaat 2012 groter was dan wij hebben voorspeld in HJV 2011, vooral als gevolg van de (eerder aangegeven) dalende rentes.

De wijziging had voor relatief meer AEX-ondernemingen ten opzichte van de Eurostoxx-ondernemingen in 2012 een sterker negatief effect, dat wil zeggen leidde tot een relatief grotere afname van de winst voor belasting en een relatief grotere stijging van de nettopensioenlasten. Bij AEX-ondernemingen bleek sprake te zijn van relatief grotere verschillen tussen verwacht rendement in de jaarrekening 2012 en de disconteringsvoet dan bij Eurostoxx-ondernemingen. Het verwacht rendement op fondsbeleggingen werd onder IAS 19 oud (2009) gebaseerd op de samenstelling van de fondsbeleggingen, waarbij aan de hand van de jaarrekening is vastgesteld dat pensioenuitvoerders van AEX-toegezegd-pensioenregelingen relatief meer in aandelen (ten opzichte van vastrentende waarden) beleggen dan pensioenuitvoerders van Eurostoxx-ondernemingen. Daarnaast wordt het verschil tussen AEX- en Eurostoxx-ondernemingen in dit verband veroorzaakt door de relatief grotere (netto)pensioenposities in de balans van de AEX-ondernemingen ten opzichte van de Eurostoxx-ondernemingen.

In dit kader is verder geconcludeerd dat het aantal Eurostoxx- en AEX-ondernemingen dat in de jaarrekening 2013 (inclusief vergelijkende cijfers) de nettofinancieringslast onder de financiële baten en lasten in de winst-en-verliesrekening presenteert, is gestegen ten opzichte van 2011 (onder IAS 19 oud (2009)). Dit stemt overeen met de uitgesproken verwachting in HJV 2011. Bij het merendeel van de ondernemingen waarbij sprake was van een herrubricering in dit verband, bleken de nettofinancieringslasten over 2012 door de invoering van IAS 19R te zijn toegenomen. Bij deze ondernemingen wordt door de herclassificatie bereikt dat het effect op het operationele resultaat (en EBITDA) van de wijziging in de nettofinancieringslasten van pensioenen als gevolg van IAS 19R wordt beperkt, hetgeen een overweging voor de onderneming kan zijn geweest om de herrubricering door te voeren. Gezien de diversiteit in de presentatie van de nettofinancieringslasten van pensioenen en de mogelijk impact hiervan op EBITDA, is het de IASB aan te bevelen consistente regelgeving hiervoor op te stellen.

De werkelijke effecten van andere in het oog springende individuele wijzigingen van IAS 19R, zoals het vervallen van de mogelijkheid tot amortisatie van lasten

over verstreken dienstdtijd ('past service costs'), zijn net als in de jaarrekening 2011, ook in de jaarrekening 2012 beperkt van aard gebleken. Of er meer versoberingen van pensioenregelingen voorkomen, is moeilijk uit de jaarrekeningen af te leiden. Wel hebben wij geconstateerd dat bij iets minder dan de helft van zowel de Eurostoxx- als de AEX-ondernemingen de lasten over verstreken dienstdtijd (inclusief inperkingen) leidden tot baten.

Aan de hand van de onderzochte jaarrekeningen 2012 en vergelijkende cijfers 2012 (uit de jaarrekening 2013) kon voor de eerste keer het totale effect van de wijzigingen in IAS 19R op het resultaat en solvabiliteit van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen worden vastgesteld. De effecten op het resultaat en eigen vermogen van vorengenoemde individuele wijzigingen in IAS 19R kunnen immers tegengesteld zijn.

In dit verband is vastgesteld dat het totale effect van de overgang naar IAS 19R op het eigen vermogen 2012 bij ondernemingen die de corridor methode toepasten onder IAS 19 oud (2009), negatief is. Het relatieve effect op het eigen vermogen is bij de AEX groter dan bij de Eurostoxx, omdat relatief meer AEX-ondernemingen voorheen de corridor methode toepasten. Opvallend is dat ook bij ondernemingen die reeds de OCI-methode toepasten een effect op het eigen vermogen ontstaat. Dit effect zou kunnen zijn ontstaan door het vervallen van de ongerealiseerde lasten over verstreken dienstdtijd ('past service costs'). Echter, niet bij alle ondernemingen die de OCI-methode al toepasten, hebben we het effect op het vermogen hiermee kunnen verklaren.

Voor wat betreft het totale effect van de overgang naar IAS 19R op het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening over 2012 is vastgesteld dat deze voor de meeste Eurostoxx- en AEX-ondernemingen een verslechtering van het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening over 2012 tot gevolg heeft gehad. Het aantal Eurostoxx- en AEX-ondernemingen waarbij het totale effect negatief is op het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening is vergelijkbaar. Het voor AEX-ondernemingen ten opzichte van Eurostoxx-ondernemingen negatievere effect als gevolg van relatief hogere nettofinancieringslasten wordt gemitigeerd door het (voor AEX-ondernemingen) relatief positievere effect van het vervallen van amortisatiekosten van actuariële verliezen.

IAS 19R kent enkele belangrijke (nieuwe) toelichtings-eisen, waarvan wij in dit onderzoek de mate van naleving hebben onderzocht. Allereerst is geconcludeerd dat bijna alle ondernemingen expliciet de effecten van de eerste toepassing van IAS 19R in de jaarrekening 2013 hebben toegelicht, waarbij is geconstateerd dat de vermelding van de effecten op het vergelijkend boekjaar 2012 (met name het effect op het beginvermogen) uitgebreider/beter is dan de vermelding van de effecten op het boekjaar 2013. De aard en omvang ('diepgang') van de toelichting verschilt per onderneming. Ook is geble-

ken dat vrijwel alle ondernemingen in hun jaarrekening 2013 toelichten wat het effect van wijzigingen in de disconteringsvoet op de brutopensioenverplichting (DBO) is. Voor wat betreft de impact van toekomstige kasstromen (looptijdprofiel, verwachte toekomstige kasstroom) uit hoofde van toegezegd-pensioenregelingen is geconcludeerd dat de informatieverstrekking bij met name Eurostoxx-ondernemingen moet worden verbeterd.

Overigens kon aan de hand van de gepubliceerde gevoeligheidsinformatie voor het eerst worden bepaald wat het werkelijke gevolg voor de jaarrekening 2013 is van bijvoorbeeld een verlaging van de disconteringsvoet van 1%. Een verlaging van de disconteringsvoet van 1% zou in de jaarrekening 2013 van Eurostoxx- en AEX-ondernemingen een stijging van de brutopensioenverplichting van circa 71 miljard euro, respectievelijk ruim 30 miljard euro hebben betekend.

In ons HJV 2011-onderzoek hebben wij aangegeven dat naar de inschatting van de RJ een limiet in bijdrage die de werkgever in de toekomst moet betalen ter financiering van de toegezegd-pensioenregeling (zeker) in de Nederlandse context veel voorkomt, en derhalve verwacht mag worden dat deze limiet voor met name AEX-ondernemingen impact zal hebben. Uit ons onderzoek onder jaarrekeningen 2013 komt echter eenzelfde beeld naar voren als in HJV 2011. In slechts enkele jaarrekeningen van AEX-ondernemingen is melding gemaakt van het bestaan van een limiet in werkgeversbijdragen, maar in geen enkele van de onderzochte jaarrekeningen werd gemeld wat de impact is van de limiet op de financiële cijfers.

Een andere door de RJ in de Nederlandse pensioencontext belangrijk geacht onderwerp betreft werknemersbijdragen. Uit ons onderzoek blijkt allereerst dat AEX-ondernemingen in toenemende mate werknemers laten meebetalen in de financiering en het dragen van risico van hun toegezegd-pensioenregeling. In HJV 2011 refererden wij aan de onduidelijkheid die in de praktijk bestond over de nieuwe bepalingen van IAS 19R inzake (toerekening van) werknemersbijdragen. In dit kader heeft de IASB in november 2013 een 'amendment to IAS' getiteld 'Defined Benefit Plans: Employee Contributions' gepubliceerd, met daarin een praktische benadering voor de verwerking van werknemersbijdragen die er naar onze inschatting voor veel ondernemingen op neerkomt dat zij op dezelfde wijze als voorheen (onder IAS 19 oud (2009)) hun werknemersbijdragen verwerken. Wij hebben in de jaarrekening 2013 van drie ondernemingen expliciet vermelding aangetroffen van het reeds toepassen van de hierboven vermelde door de IASB gepubliceerde 'praktische benadering' voor de verwerking van werknemersbijdragen. Onze inschatting is echter dat in de Nederlandse verslaggevingspraktijk de 'praktische benadering' door veel ondernemingen (impliciet) is toegepast. ■

Drs. C. (Coen) Arnold RA is verbonden aan het Department of Professional Practice (DPP) van KPMG Accountants NV en doceert financial accounting (ten behoeve van het IFRS Diploma) aan de postdoctorale opleiding Financial Executive Education (FEE) van de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij is tevens lid van de RJ-Werkgroep Pensioenen.

Drs. G. (Gerard) van Santen RA is vaktechnisch partner bij EY Accountants LLP, voorzitter van de controleursdelegatie van de Raad voor de Jaarverslaggeving en voorzitter van de RJ-Werkgroep Pensioenen.

Mevrouw D. (Adinda) Ossenblok RA is senior manager op de Vaktechnische afdeling van EY Accountants LLP.

Speciale dank van de auteurs gaat uit naar mevrouw T. van den Vlekkert-van Zevenbergen Msc. RA en de heren R. Eyckenschild, M. Kronberg RA (KPMG Accountants NV), drs. M. Boeijink RA, mr. drs. H. Leussink RA, drs. D. Stolker Msc (Vaktechnische afdeling EY), die hebben geassisteerd bij de gegevensverzameling.

Literatuur

- Arnold, C.A. (2014). De invloed van een verandering in de IAS 19-disconteringsvoet op de jaarrekening. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 88(1-2), 7-25.
- Arnold, C.A., & Santen, G.M. van (2012). De wijziging van IFRS inzake pensioenen en de invloed daarvan op de jaarrekening. Het Jaar 2011 verslagen, Onderzoek jaarverslaggeving ondernemingen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 86(12), 491-512.
- International Accounting Standards Board (issued on 21 November 2013). *Defined Benefit Plans: Employee Contributions (Amendments to IAS 19)*.
- International Accounting Standards Board. *International Financial Reporting Standards 2011*.
- International Accounting Standards Board. *International Financial Reporting Standards 2009*.
- KPMG (2014). *Insights into IFRS - edition 2014/15*. London.
- KPMG (2011). *First impressions: Employee Benefits*. London.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2012). *RJ-Uiting 2012-1: Handreiking voor de toepassing van IAS 19R in de Nederlandse pensioensituatie*. Amsterdam.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2013). *RJ-Uiting 2013-9: Aangepaste handreiking voor de toepassing van IAS 19R in de Nederlandse pensioensituatie*. Amsterdam.

Bijlage 1 Lijst met ondernemingen waarvan de jaarrekening 2012 en 2013 is onderzocht

Eurostoxx			
Air Liquide	Frankrijk	E.ON	Duitsland
Allianz	Duitsland	Enel	Italië
Anheuser-Busch Inbev	België	Eni	Italië
Arcelormittal	Luxemburg	Orange (formerly: France Telecom)	Frankrijk
Assicurazioni Generali	Italië	GDF Suez	Frankrijk
Axa	Frankrijk	GRP Societe Generale	Frankrijk
BASF	Duitsland	Iberdrola	Spanje
Bayer	Duitsland	Inditex*	Spanje
BCO Bilbao Vizcaya Argentaria	Spanje	ING	Nederland
BCO Santander	Spanje	Intesa Sanpaolo	Italië
BMW	Duitsland	L'Oreal	Frankrijk
BNP Paribas	Frankrijk	LVMH Moët Hennessy	Frankrijk
Carrefour	Frankrijk	Muenchener Rueck	Duitsland
CRH	Ierland	Nokia	Finland
Daimler	Duitsland	Philips Electronics	Nederland
Danone	Frankrijk	Repsol YPF	Spanje
Deutsche Bank	Duitsland	RWE	Duitsland
Deutsche Boerse	Duitsland	Saint Gobain	Frankrijk
Deutsche Telekom	Duitsland	Sanofi	Frankrijk
		SAP	Duitsland

Schneider Electric	Frankrijk
Siemens**	Duitsland
Telecom Italia	Italië
Telefonica	Spanje
Total	Frankrijk
Unibail-Rodamco	Frankrijk
Unicredit	Italië
Unilever NV	Nederland
Vinci	Frankrijk
Vivendi	Frankrijk
Volkswagen AG	Duitsland

AEX	
Aegon	Nederland
Ahold***	Nederland
Air France-KLM	Frankrijk
Akzo Nobel	Nederland
Aperam	Nederland
Arcelormittal	Luxemburg
ASML	Nederland
Boskalis	Nederland
Corio	Nederland
DSM	Nederland
Fugro	Nederland
Heineken	Nederland
ING	Nederland
KPN	Nederland
Philips Electronics	Nederland
PostNL	Nederland
Randstad	Nederland
Reed Elsevier	Nederland
SBM	Nederland
Shell	Nederland
TNT Express	Nederland
TomTom	Nederland
Unibail-Rodamco	Frankrijk
Unilever NV	Nederland
Wolters Kluwer	Nederland

*gebroken boekjaar (balansdatum 31 januari 2013 en 31 januari 2014)

**gebroken boekjaar (balansdatum 30 september 2012 en 30 september 2013)

***boekjaar eindigt op de laatste zondag van het jaar (balansdatum 30 december 2012 en 29 december 2013)